

TÜRK TOPLUMUNDA HİDRELLEZ- II
In The Turkish Society Hidrellez Or May Sixth -II

Alaattin UCA*

ÖZET

Hidrellez, Türk Dünyasında kutlanan ilk yaz bayramlarından biridir. Kaynağı çok eskilere dayanır. Bu bayrama Anadolu'da ve Anadolu dışında Türk halkı büyük ilgi gösterir. Birçok gelenek ve görenek bu vesileyle yaşatılır. Dolayısıyla Hidrellez, Türk toplumunu canlandıran, birlik ve beraberliği pekiştiren bir olgudur.

ABSTRACT

Hidrellez is one of the initial summer feasts celebrated in Turkish world. The origin of this feast is based on old times. This feast is shown interest by Turkish People in Anatolia and other regions, it is kept alive alot of traditions and customs by means of this feast. Hidrellez is the event which joins the society firmly and tightly.

Türk toplumunda Hidrellez nedeniyle kırlara çıkma, şenlik ve oyunlar düzenleme; yiyecek hazırlama; temizlik yapma, giyim kuşam; hediyeleşme, ziyaret, sosyal dayanışma; ad verme; ateş yakma ve üzerinden atlama; Hızır Baba inancı gibi inanç ve gelenekler yanı sıra çok çeşitli etkinlikler de görülmektedir:

Kabir Ziyareti Kurban Dua ve Diğer Dini Motifler

Hidrellez, yüzlerce yıldan beri, Türk Milleti'nin sevinç kaynağı ve yeni bir yılın umudu olarak görülür. Dolayısıyla Türklerin sosyal hayatında çok önemli bir yeri vardır. Bu gün eğlencelerle, törenlerle kutlanıp, gelecek için planlar yapılırken, geçmişe de dönülür ve vefat etmiş büyükler, eş dost ve tanıdıklar da hatırlanır. Mesela, Aydın'ın Kızılcapınar köyünde Hidrellez şenlikleri için bir gün önceden hazırlıklar yapılır, kurbanlar kesilir ve köyün mezarlığına çıkılır. Burası aynı zamanda bir mesire yeridir. Köy halkı bu mezarlığa Hidrellezi atalarıyla kutlamak için gelirler ve yer, içer eğlenirler.¹

Çanakkale ve Balıkesir'in köylerinde Hidrellez günü mezarlıklara gidilir. Mezarların temizliği, bakımı yapılır çevresi düzenlenir. Bu işler yapılırken, bir

* Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

¹ Ethem Ruhi Fıçlalı, Geçmişten Günümüze Halk İnançları İtibariyle Alevilik-Bektaşilik, Ankara, 1994, s.75.

yandan da oğlaklar kesilir, yemekler pişirilir ve orada bulunan herkese ikram edilir. Bu gün göz tokluğunun, cömertliğin sergilendiği gündür. İkinci gün ise, bölgede bulunan yatırlar ziyaret edilir ve çeşitli kutlamalar yapılır.²

Bolu'da Hıdırellez günü piknik yerlerinde salıncağa binme adeti görülür, böylece günahların atılacağına inanılır. Seben ilçesinde Hıdırellez dini bir gün gibi nitelendirilir. Yörede Hıdırellez günü ikindi namazından sonra iki rekât namaz kılınıp, kibleye karşı durularak niyet edilir. Sabah erkenden ise pencere açılarak;

“Sabah hayırımız olsun

Anam babam cennetlik olsun

Ya Allah ya kerim Allah

Ya Allah kısmet yolla

Ya Allah rızık yolla

Ya Allah eletip götürüp

Cehennemde yakma

Ya Allah yüzümüzün karasına bakma” diye dua edilir. Adağı olanlar da kurbanlarını bu gün keser.³

Edirne'de Meriç'in Nasuhbey köyü yakınındaki yatırların çevresinde kutlanan Hıdırelleze, “Dallık Şenliği” denilir. Bu şenliklerde halk yatırların ruhaniyetinden yardım istemeye, şükretmeye, manevi ziyafetten pay almaya koşar. Kimi Kur'an okur, kimi namaz kılar, kimi eşiği öper, kimi yatıra secde eder. Çok geniş bir alanı kaplayan mesire yerine çadırlar kurulur, adaklar kesilir. Herkes yer , içer, eğlenir.⁴

Eskişehir'de hıdırellez kutlamaları, türbelerin bulunduğu ilçe ve köylerde bu türbeler merkez alınmak suretiyle yapılır. Baharın ilk kuzusu özellikle Hızırılık mevkii denilen yerlerde kurban edilir. Ayrıca yemekler pişirilir ve orada bulunan herkese ikram edilir.⁵

Haymana'ya yakın köylerde Hıdırellez günü köylüler Kutluhan Türbesi ve cami etrafında toplanırlar. Büyük bir şenlik düzenlenir, kurbanlar kesilir, yemekler hazırlanır, oyunlar oynanır.⁶

² Hayrettin Parlakyıldız, “Çanakkale ve Çevresinde Nevruz”, Bilge, C.7, S.28, s.45.

³ “Gelenekleri”, <http://www.bolununesi.com>

⁴ Fırlalı, Geçmişten Günümüze Halk İnançları İtibariyle Alevilik-Bektaşılık, s.76.

⁵ Meltem Emine Cingöz, “Eskişehir'de Hıdırellez Kutlamaları”, Millî Kültür, Mayıs 1990, S.72, s.7, 9.

⁶ “Ankara İlinin Kültürel Detayları Bayram ve Özel Gün Gelenekleri”, <http://www.kultur.gov.tr> , belgeno=3148, s.2, 3.

İzmir’de Tahtacı Türkmenleri Hıdırellez günü kabirleri ziyaret ederler ve kırların sapa yerlerinde semâ oynarlar.⁷

Sinop ve çevresinde ise Hıdırellez günü baharın veya yazın gelişi kutlanırken, bir yandan da türbeler ve mezarlıklar ziyaret edilir.⁸

Söğüt’te Küre köyü halkı, bir tepe üzerinde bulunan Dursun Fakih Türbesi etrafında Hıdırellez kutlamaları yaparlar. Türbeyi ziyaret edip etrafında dua ederek üç kez dolaşırlar.⁹ Ardından mevlit okurlar. Evlerden toplanan bulgurla, bağışlanan koyun ve keçi etlerinden pilav pişirerek toplu halde yerler.¹⁰

Tokat’ta Hıdırellez günü kabir ziyaretlerine gidilir, dualar okunur ve bu gün sanki dinî bir bayrammış gibi kutlanır.¹¹

Zonguldak’ta özellikle köylerde Hıdırellez günü türbe ve yatırların bulunduğu yerlerde geçirilir. Köyün ileri gelenleri ya da birkaç aile bir araya gelerek Kuran-ı Kerim’den bir bölüm ve mevlid okuturlar. Ayrıca çocukların katılımıyla bir âmin alayı oluşturulur. Türbede bulunan Zatın etrafında dualar okuyarak yedi defa dönülür. Kadın ve erkekler türbede iki rekat namaz kırlarlar, dua ederler. Ayrıca cemaatle öğle namazı kılınır. Bunun yanı sıra önceden dilek dileyip de dilek leri gerçekleşen kişiler Hıdırellez günü adaklarını türbelere getirirler. Bu adaklar koyun, horoz, su böreği, un helvası gibi şeylerdir. Hiç kimse getirdiği adaktan yiyemez.. Başkalarına ikram eder. Türbe ve yatırların yanında bulunan ağaçlara iplik ve kumaş parçaları bağlanarak, dilek tutulur.¹²

Anadolu dışındaki Türk Dünyasında da Hıdırellez ile ilgili dini motifler görülür: Makedonya da yaşayan Yörükler bayram günlerinde olduğu gibi Hıdırellez günü de türbe ve kabirleri ziyaret ederler.¹³

Kosova’da Hıdırellez günü türbeler ziyaret edilir, mum yakılır, para atılır ve kurbanlar kesilir.¹⁴

⁷ Abdurrahman Yılmaz, Tahtacılar Geleneği, Ankara, 1948, s.99.

⁸ Şakir Ülkütaşır, “Yakın Zamanlara Kadar Sinop ve Muhitinde Gününe Ait Âdetler Nasıldı?”, Türk Folklor Araştırmaları, Mart 1953, Yıl.4, C.2, S.44, s.695.

⁹ Mahmut Tezcan, “Hıdırellez”, Millî Kültür, Mayıs 1990, S.72, s.18.

¹⁰ Taylan Akkaya – Mehmet Aydın, Ertuğrul Gazi’den Bugüne Söğüt, İstanbul, 1983, s.72.

¹¹ Enver Aras, “Türklerde Hıdırellez Geleneği”, Millî Folklor, Yaz 2002, Yıl.14, C.7, S.54, s.51.

¹² Nihâl Kadioğlu, “Zonguldak’ta Hıdırellez Geleneği”, Millî Kültür, Mayıs 1990, S.72, s.39.

¹³ İbrahim Gökçen “Makedonya Yörük Folkloru Doğumla İlgili Âdetler-Bayramlar ve ”, Türk Folklor Araştırmaları, Ocak 1953, Yıl.4, C.2, S.42, s.377.

¹⁴ Nimetullah Hafız, “Kosova’da Âdetleri”, II.Milletler arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara, 1982, C.4, s.239.

Hristiyan Gagavuzlar ise Hıdırellez günü kurbanlık kuzu keserler.¹⁵ Kuzu kesilmeden önce rahip tarafından okunmuş tuzla dili tuzlanır ve boynuzlarına bal mumundan yapılmış iki mum sağlamca yerleştirilerek yakılır. Kesilen kuzunun kanı atılmaz. Çevrede bulunanların alınlarına bu kandan sürülür. Kuzunun kanı ve diğer işe yaramaz kısımları toprağa gömülür. Kuzu bütün olarak kızartılır. Kızartmadan önce parçalamak günah sayılır. Kızartılan kuzu içinde bulunduğu kapla beraber Kiliseye götürülür. Burada rahip dua okur. Özel hazırlanmış haç damgalı buğday ekmeği ile Kilisenin avlusunda yenir ve fakir fukaraya da dağıtılır.¹⁶

Makedonya Türkleri Hıdırellez günü, Tanrı'nın verdiği nimetler için dua, şükür ve hamd ederler. Bazıları da şükür kurbanı keserler.¹⁷ Gerek kurban etleri ve gerekse, "Hızır Lokması" denilen çörekler fakir fukaraya dağıtılır. Ayrıca bu günlerde üç gün oruç tutanlar da vardır.¹⁸ Makedonya'da Hıdırellezi kutlamanın, Hz.Muhammed'in doğum gününü kutlamaktan başka bir şey olmadığı da yaygın bir kanaattir. Bu düşünceye göre, Hz.Muhammed, Rebiülevvel ayında dünyaya gelmiştir. "Rebi", Arapça'da yaz demektir. "Rebiülevvel" ise, İlkbahar anlamına gelir.¹⁹

Bolluk ve Bereket Gelmesi İçin Yapılanlar

Hıdırellez günleri baharın, yazın ve yeni bir yılın başlangıcı olarak nitelendirildiği için, yeni yıla yönelik üretim, verimlilik ve bereket açısından da olaya yaklaşılar ve bu yaklaşım adetlere, geleneklere de yansır.

Alanya'da Hıdırellez günü, bereket amacıyla bir zeytin yaprağına bin İhlas okunur ve "**Ben saldım deryaya, Derya götür Mevlaya**"denilerek yaprak denize atılır.²⁰ Yine Hıdırellez akşamı gül dalına para kesesi asılır, ertesi gün alınan bu para bereketli olur inancıyla yıl boyu saklanır.²¹

¹⁵ Ayşe Yücel, "Türk Dünyasında Kutlamaları ve İşlevleri", Millî Folklor, Yaz 2002, Yıl.14, C.7, S.54, s.37.

¹⁶ Tudora Arnaut, "Gagavuzlar'da İlk Yaz Bayramı", Nevruz, s.58,61,62.

¹⁷ Yaşar Kalafat, "Türklerde Bereket Motifi", Türk Dünyası Tarih Dergisi, Kasım 1997, S.131, s.30.

¹⁸ Yücel, "Türk Dünyasında Kutlamaları ve İşlevleri", s.37.

¹⁹ İsmail Eren, "Üsküp'te Hıdırellez Adetleri ve Kiril Harfleriyle Yayınlanmış Üsküp Manileri I", Halk Kültürü 1984/3, İstanbul, 1984, s.35.

²⁰ Kalafat, "Türklerde Bereket Motifi", s.30.

²¹ Ali Rıza Gönüllü, "Alanya Halk İnançlarında Su Motifi", Türk Dünyası Tarih Dergisi, Haziran 1997, S.126, s.20.

Ankara yöresinde, o yılın bereketli geçmesi umuduyla kapı sövesine para kesesi asılır. Ayrıca evin avlusunda, içinde hamur olan iki kaşık kibleye karşı konur. Bunlardan birisine “bu sene kısmet var” diğerine ise “bu sene kısmet yok” diye niyet edilir. Sabaha kadar hangi kaşıktaki hamur kabarırsa o niyetin gerçekleşeceğine inanılır.²²

Bolu'nun Cumaova ilçesinde, ineklerin sütünün bol olması için, başka birinin ahırına girilerek ineklerden kıl koparılıp tuzla birlikte ahırın kapısına asılır. Mudurnu'da kırmızı bir gülün dibine Hıdırellez günü kırmızı bezle bağlı para koyulur ve o para bereketli olur düşüncesiyle bir yıl boyunca harcanmadan cepte taşınır.²³

Burdur ve çevresinde özellikle köylerde, yılın bereketli geçmesi için Hıdırellez günü sabah erkenden bir akarsuyun kenarına gidilir. Orada toplanan taşlarla küçük bir ev yapılır ve evin içi buğdayla doldurulur. İç Anadolu'daki bazı köylerde ise Hıdırellez günü, evin erkeği sabah erkenden yanına iki yaşına gelmiş bir danayı alarak erzak ambarının yanında kimseye görünmeden dolaştırır. Sonra ekme teknesinden aldığı ekmeği ona yedirir. Böylece o yıl bereketli geçer. Yine köylerdeki varlıklı kişiler Hıdırellez günü bereketli olması temennisiyle ihtiyaç sahiplerine çeşitli yiyecekler ikram ederler.²⁴

Bursa'da Hıdırellez akşamı, yani 5 Mayıs 6 Mayısı bağlayan gece, ev halkı birer madeni parayı kendilerine göre işaretleyerek bir çanta içine koyarlar. Bu çanta o gece bir gül dalına asılır veya gül ağacının dibine bırakılır. Sabahleyin çanta açılır. Herkes kendi parasını alır ve günlük kullandığı bozuk para cüzdanına koyar. Bu para uğurlu sayılır ve bereket getirdiğine inanılır.²⁵ Ayrıca yedi karınca yuvasından alınan toprak eve getirilir ve küçük naylon poşetlere sarılarak herkesin cüzdanına bir miktar konur. Ürünün bol olması için toprağa bir avuç tohum ekilir. Bolluk ve bereket getireceği inancıyla Hıdırellez sabahı, kapı önleri evin yönüne doğru süpürülür.²⁶

²² “Ankara İlinin Kültürel Detayları Bayram ve Özel Gün Gelenekleri”, s.2.

²³ “Gelenekleri”, <http://www.bolununesi.com>

²⁴ Nurçin İlci Gök, “Türk Kültüründe ve İnançlarında”, Anayurttan Atayurda Türk Dünyası, Ankara, 2000, Yıl.8, S.19, s.8.

²⁵ Rahmiye Malcıoğlu, “Bursa'da Hıdırellez”, Türk Folklor Araştırmaları, Şubat 1968, Yıl.18, C.11, S.222, s.4634.

²⁶ Ali Abbas Çınar, “Bursa Yöresinde Hıdırellez İle İlgili Bazı İnanışlar”, Millî Kültür, Mayıs 1990, S.72, s.13.

Edirne’de Hıdırellez gecesi ise evlerin kapısına yeşil söğüt, akasya veya yemişken denilen ağacın dalları asılarak, o yılın bereketli geçmesi dilenir. Evlere bereket gelmesi için etrafa darı saçılır.²⁷

Erzurum’da Hıdırellez günü şafak vakti otlar üzerinde biriken çiğ damlalarının bolluk ve bereket getireceğine inanılır. Bu maksatla yoğurt ve hamur mayasına katılır. Ayrıca hayvanların üzerine de serpilir.²⁸

Eskişehir’de, Hıdırellez akşamı mavi renkli bir para kesesinin içine madeni para konulup ağzı kapatılarak akşam ezanından sonra gül ağacının dalına asılır. Bu para Hıdırellez sabahı cüzdana konur ve hiç çıkarılmazsa o kişinin parasının hiç eksilmeyeceğine inanılır. Yine yörede yeni yılın bereket getirmesi amacıyla akşam ezanından sonra bitkilerin üzerinden toplanan özsu kaynatılan sütün içine maya olarak atılır. Bir de yılın bereket getirip getirmeyeceğini anlamak için iki ayrı yoğurt mayalanır ve birine “var yoğurdu”, diğerine “yok yoğurdu” denir. Hıdırellez sabahı bakıldığında, yok yoğurdu tuttuysa o yılın sefalet içinde geçeceğine, var yoğurdu tuttuysa o yıl bolluk ve bereket olacağına inanılır. Gece mayalanmamış hamur bir ağaca asılır, hamurun ağaçta kabarıp kabarmamasına göre de o yılın nasıl geçeceği, bolluk ve bereket olup olmayacağı yorumu yapılır.²⁹

Kütahya’da Hıdırellez gecesi bereket getireceği inancıyla evlerin etrafına gizlice haşhaş taneleri serpilir.³⁰

Sivas’ta da bereket getirmesi dileği ile para kesesi bir tesbihle beraber gül dalına asılır ve bir gece orada kalan paralar sonra yıl boyunca cüzdanlarda saklanır.³¹

Söğüt’te Hıdırellez günü bolluk ve bereketin bol olması düşüncesiyle tarlalar, bağ ve bahçeler dolaşılır.³²

Tekirdağ’da bolluk ve bereketin artması için Hıdırellez günü insanlar birbiriyle yardımlaşır, fakirlere yardım edilir. Yine aynı maksatla evlerin etrafına

²⁷ Emin Kalay, “Edirne’de Nevruz ve Hıdırellez”, Millî Folklor, Bahar / Yaz 1996, Yıl.8, C.4, S.29 / 30, s.7,8,9.

²⁸ Lütfi Sezen, Erzurum Şehir Folkloru, Erzurum, 1994, s.163.

²⁹ Cingöz, “Eskişehir’de Hıdırellez Kutlamaları”, s.8.

³⁰ Aras, “Türklerde Hıdırellez Geleneği”, s.51.

³¹ Üçer, “Sivas’ta Hıdırellez Geleneği: Eğrilce”, s.30.

³² T.Akkaya-M.Aydın, Ertuğrul Gaziden Bugüne Söğüt, s.72.

akşamdan buğday serpilir. Aynı gece evdeki yiyeceklerden biraz alınır ve gül altına bırakılır. Sabah bunlar alınarak evdeki yiyeceklerin içine katılır. Böylelikle evden bereketin ve bolluğun eksilmeyeceğine inanılır. Tarlalarda buğdayların çok olması için ekinler üzerinde yuvarlanılır. Buğday tarlalarına ekmek bırakılır. Bereket olsun diye, para keseleri akşamdan gül dalına asılır. Karınca yuvalarından alınan toprak, cüzdanlara konur. Hıdırellez sabahı tarlalardan ve dere kenarlarından toplanan otlar hayvanlara yedirilir. Böylece hayvanların süt veriminin artacağına inanılır. Yine bereketli olsun diye sandıklara, karınca yuvalarından alınan toprak konur. “Oğul otu” toplanır. Hıdırellez sabahı yağmur yağarsa, o yıl bolluk ve bereketin artacağına inanılır.³³ Hıdırellez akşamı, içinde para bulunan keselerin gül dalına asılması ve bu paraların yıl boyunca bereket getirmesi dileği ile saklanmasına Amasya, Artvin, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Edirne, Gaziantep, Isparta, İzmir, İstanbul, Konya, Muğla, Zonguldak gibi yörelerimizde; karınca yuvalarından alınan toprağın saklanmasına ise Amasya, Bolu, Balıkesir, Çanakkale, Edirne, İstanbul ve Tokat’ta da rastlanır.³⁴

Van’da Hıdırellez günü, bereket getireceği inancıyla herhangi bir çaydan veya dereden kırk taş toplanır, her taşa bir İhlas okunur. Bu taşlar evlere pay edilir ve sandıklara konulur.³⁵

Bu hususta da benzer ya da daha farklı gelenekleri Anadolu dışındaki Türk Dünyası’nda da görmek mümkündür. Mesela, Azerbaycan’da Hıdır Nebi bayramı kutlamaları esnasında evlerde yapılan govut, helva ya da yarma, Hızır’ın elini sürüp, bereketli kılması için evin sir köşesine bırakılır.³⁶

Gagavuzlar Hıdırellez günü cadıların ortaya çıkarak, yemeklerin ve tarlaların bereketini kaldırdıklarına inanırlar. Bu felaketin bertaraf edilmesi için avlulara darı serperler. Cadıların bunlarla uğraşırken yemeklere ve tarlalara ulaşamayacağını varsayarlar.³⁷

Makedonya Türkleri un, arpa ve buğday ambarlarının bereketli olması için, Hıdırellez günü buralara “bereket taşı” koyarlar.³⁸

³³ Meydan, “Tekirdağ’da Hıdırellez Geleneği”, s. 20.

³⁴ Cingöz – Santur, “Türkiye’de Hıdırellez’de Uygulanan Bazı İnanç ve Âdetlerle İlgili Bir Atlas Denemesi”, s.8, 20.

³⁵ Kalafat, “Türklerde Bereket Motifi”, s.30.

³⁶ Aras, “Türklerde Hıdırellez Geleneği”, s.49.

³⁷ Arnaut, “Gagavuzlar’da İlk Yaz Bayramı”,s.62.

³⁸ Kalafat, “Türklerde Bereket Motifi”, s.30; Yücel, “Türk Dünyasında Kutlamaları ve İşlevleri”, s.37.

Sağlık Mutluluk Baht Açıklığı İçin Yapılanlar ve Tutulan Dilekler

Bir çok adet ve geleneğin yaşatıldığı Hıdırellez günleri aynı zamanda ferdi ve sosyal hayatla ilgili dileklerin yerine gelmesinin istendiği, maddi ve manevi hastalıklara çare arandığı günlerdir.³⁹ İnsanlar sağlığını, mutluluğunu, kısmetini bu günlerde tutacağı dileklerde veya gerçekleştireceği adet ve geleneklerde arar. Bütün bunlar Hıdırellez günlerinin Türk Toplumunu çok etkilediğini gösterir.

Ağrı'da ve Iğdır'da hıdırellez günü kadın ve kızlar gül ağacının dibine testi koyarlar ve içine alyanslarını atarlar. Bunları tek tek mani söyleyerek çıkarırlar ve söylenen maniye göre, kısmetlerinin açılacağına inanırlar. Yine Ağrı'da Hıdırellez günü, evlenme çağına gelmiş olan kızlar tuzlu ekme yapıp bir parçasını görebilecekleri bir bacaya bırakırlar ve ekmeği alan bir karganın gidiş istikametine göre, evlenecekleri kişinin belli olacağına inanırlar. Ekmeğin bir parçasını ise yer ve su içmeden ve kimseyle konuşmadan yatarlar. Böylece evlenilecek kişi rüyada görülmeye çalışılır.. Benzer uygulamalar Cizre'de de görülür ve böylece kısmetin açılacağına inanılır.⁴⁰

Alanya'da Hıdırellez gecesi, sabah ezanı okunmadan önce, gençler dileklerinin gerçekleşmesi için, deniz kenarında bekleyerek kırk dalgadan su alırlar ve denize "arılık"denilen sembolik bozuk para atarlar. Daha sonra da bu su ile yıkanırılır.⁴¹

Afyon'da Hıdırellez sabahı güneş doğmadan önce, yere taşlardan küçük bir ev yapılır. Böylece bir yıl içinde ev sahibi olunacağına inanılır.⁴² Ayrıca genç kızlar Hıdırellez sabahı erkenden Afyon kalesine çıkarlar. Kaleden birkaç defa; "**Bahtım, altın tahtım, evlenmek vaktim**" diye bağırp evlenmeye niyet ederler. Bazıları da Hıdırellez günü yine erkenden kalkarlar ve evden çıkarak sokak çeşmelerinden üçünün musluğunu sonuna kadar açarlar. Arkalarına hiç bakmadan evlerine dönerler. Muslukları açarken de; "**Bu musluk nasıl açıldıysa bahtım da öyle açılsın**" derler. Ankara'da ise biber kabağını Hıdırellez günü kısmeti kapalı bir kızın başı üzerinde açarlar.⁴³

Bergama'da Hıdırellez akşamı, yani beş mayıs akşam üstü Hıdırellez gecesine girmeden bir çömlek alınır, niyet tutularak içine yüzük, küpe gibi eşya

³⁹ Gönüllü, "Türk Halk İnançlarında Nevruz Motifi", s.9,10.

⁴⁰ Yaşar Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, Ankara, 1995, s.50, 104, 112.

⁴¹ Gönüllü, "Alanya Halk İnançlarında Su Motifi", s.20.

⁴² Uçkun, "Afyonkarahisar'da Taşlarla İlgili İnançlar", s. 5.

⁴³ Tan, "Türkiye'de Evlenemeyen Kızların Kısmetlerini Açma Pratikleri", s.234.

konur, üstüne gül yapraklarıyla biraz su da serpilir. Çömleğin ağzı oyalı al bir bezle bağlanır. Boğazına bir de zincirli kilit takılır. Çömlek bir gelin başı gibi güllerle, çiçeklerle, tellerle süslenir ve bir gül fidanının dibine konur. Bu çömlekte yüzüğü, küpesi, bileziği olanlar en güzel elbiselerini giyerek, Hıdırellez sabahı toplanırlar, güneş doğmadan çömleği gül dibinden türkülerle alırlar. Yeni elbiseler giymiş ve süslenmiş bir kız çocuğu çömleği eline alır, çömlekte eşyası olanların halka çevirip oturdukları yerde üç defa dolaşır. Daha sonra kimin yanında durursa, onun başı üstünde ve şarkılar, türküler eşliğinde kilit açılır. Başında kilit açılanın bir yıl dolmadan kısmetine kavuşacağına inanılır. Bundan sonra çömlek ortaya konur, oyalı bez çözülür, kız çocuğunun başına örtülür ve çocuk aynaya baktırılır. Bundan sonra, sıradan birisi bir mani veya bir türkü söyler, çocuk da çömlekteki eşyadan birini çeker. Kimin eşyası çıkarsa söylenen mani onun olur ve buna göre niyet tutan kişi kendine göre bir mana çıkarmaya çalışır. Böylece çömlekteki yüzük, küpe, bilezik gibi simgeler çıkarılır, her kes talihini denemiş olur. Yörede yine Hıdırellez akşamı biraz hamur yoğrulur, niyet tutularak ikiye bölünür. Birine var hamuru, diğerine yok hamuru denir. Sabaha kadar hangisi kabarırsa o yıl uğurun o olduğuna inanılır. O kimse niyeti oluncaya kadar kendisinden bir şey istenilince, var hamuru kabarmışsa, “var ama...”, yok hamuru kabarmışsa, “yok ama...” diye söze başlar. Yine Bergama’da bazı kimseler Hıdırellez akşamı bir güveç bulgur pilavı pişirir ve yanına da hiç kullanılmamış tahta kaşıklar koyarlar. Sabah bu kaşıkları ateşe atarlar. İnanışa göre bu kaşıklardan yanmayan olursa onunla Hızır pilav yemiştir diye düşünülür ve de bereket umuduyla bu kaşık sandıkta saklanır. Ayrıca Hıdırellez günü bölgede soğanların ucu kesilerek fal bakılır, derelere çaylara gidilerek istek ve dilekler yazılı olarak sulara bırakılır. Hıdırellez akşamı evlerde bulunan bütün sular boşaltılır ve yeniden doldurulur. Su kaplarından birine çaydan alınmış kırk adet taş konur ve bu küçük taşlar kırk gün su kabında kalır ve şifa niyetiyle bu kaptan kırk gün süreyle su içilir. Kapılara ısırgan otu asılır. Çocukların büyümesi ve mide hastalığı olmaması için de gün doğmadan arpa tarlasından bir tutam başak alınır, kaynatılarak suyu çocuklara içirilir ayrıca çocuklar bu su ile banyo yaptırılır. Yine aynı maksatla toplanan kırk bir çeşit ot kaynatılarak Hıdırellez günü çocuklar bununla banyo yaptırılır. O gün toplanan çiğ taneleri mayalıklı olarak kullanılır ya da hayvanların üzerine serpilir. Böylece hayvanların sütünün kesilmeyeceği ve hasta olmayacakları var sayılır.⁴⁴

Bursa da Hıdırellezden bir gün önce akşamüzeri soğan veya zambak yaprakları bir makasla aynı hizada kesilir. Birine “baht” ötekine “caht” (aslı ceht) adları verilir. Ertesi gün hangisinin boyu diğerinden fazla uzamış ise ona göre

⁴⁴ Osman Bayatlı, Bergama’da Efsaneler Adetler, İstanbul, 1941, s.49-54.

yorum yapılır. Baht uzamış ise niyeti tutan kişinin yıl boyunca işlerinin iyi gideceğine; Caht uzamışsa, zorluklarla karşılaşılacağına inanılır. Tomurcuk ve goncalar önceden işaretlenir ve dilek tutulur. Bunların açıp açmamasına veya açış zamanına göre yorumlar yapılır. 5 Mayıs gecesi ayak bileğine sarı, gül ağcına kırmızı ip bağlanır. Hıdırellez günü bu ipler değiştirilir. Saça ve yakaya gül takılır. Sağlık getireceği inancıyla, Hıdırellez gecesi beş tane ayva yaprağı toplanıp yıl boyunca evde saklanır.⁴⁵ Ayrıca 5 Mayıs ı 6 Mayıs'a bağlayan gece sular kararırken bir akarsu kenarına gidilir. Daha önceden üzerine çeşitli dilekler, niyetler yazılmış olan kağıtlar açık olarak ve yavaşça suya atılır. Eğer kağıtlar yazıları üste gelecek şekilde suya düşerse dileklerin kabul olacağına, ters dönerse dileklerin tutmayacağına inanılır. İnanışa göre, bu kağıtlar denize kadar gider ve İlyas Peygamber'e ulaşır.⁴⁶

Ülkemizin bir çok yöresinde görülen bu geleneği, Şair Ziya İlhan Zaimoğlu bir şiirinde şöyle dile getirir:

***Kimi mahzun, kimi umutla sarmaş dolaş
Kimi rüya sarhoşu doymamış uykuya.
Pembe kâğıtlara yazılı muratlarını
Ak göğüslerinden çıkarıp attılar suya.***⁴⁷

Yörede yine Hıdırellez gecesi akşamla yatsı arası mayasız bir hamur yoğrulur. Bu hamur iki eşit parçaya ayrılır. Birisine “var” diğerine “yok” hamuru adı verilir. Sabahleyin bu hamurlara bakılır. Hangisi kabarıp kendi kendine mayalanmışsa ona göre ev halkı konuşmalarını ayarlar. Şöyle ki: komşulardan biri evden bir şey istediği zaman, “yok hamuru” mayalanmışsa o şey evde olsa bile “yoktu ama bir bakayım” denilerek istenilen şey verilir. Eğer “var hamuru” mayalanmışsa evde o şey yoksa bile yok denmez, “vardı ama kalmadı” denir. Yine Hıdırellez günü, bir çok yörede olduğu gibi Bursa'da da bir çeşit fal bakma olarak nitelendirilebilen, martıfal veya martıval eğlencesi yapılarak çömlekten maniler eşliğinde nişan çekilir.⁴⁸ Ayrıca uğur getirsin diye kapı halkalarına ısrırgan otu bağlanır. Kısmetinin açılmasını isteyen kişiler bir küp içerisine koydukları kilidi üç defa yerinden çıkartıp “nasip” diyerek anahtar ile açar. Kısa

⁴⁵ Çınar, “Bursa Yöresinde Hıdırellez İle İlgili Bazı İnanışlar”, s.13, 14.

⁴⁶ Malcıoğlu, “Bursa’da Hıdırellez”, s. 4634, 4635.

⁴⁷ Kılıçkırın, “Ayların Gelininde Umut ve Dilek Günü”, s.35.

⁴⁸ Malcıoğlu, “Bursa’da Hıdırellez”, s. 4634, 4635.

boylu olduğu görülen çocuklar boyları uzasın diye Hıdırellez sabahı kol, bacak ve bel kısımlarına oklava ile hafifçe vurularak uyandırılır.⁴⁹

Balıkesir ve Çanakkale illerine bağlı bazı köylerde ise Hıdırellez günü sabah erken kalkılır. Su kenarlarına gidilir. Daha güneş doğmadığı için gün görmemiş olarak nitelendirilen su ile kadınlar ellerini yüzlerini yıkarlarken, erkekler ise suya girerek yıkanır. Köye dönülürken de hem Hıdırellez suyu hem de kırlardan toplanan çiçekler eve getirilir ve çiçeklerle evlerin kapıları süslenir. Bilhassa mor renkli Nevruz çiçeğini bulmak ve getirmek önemli sayılır.⁵⁰ Yine Çanakkale yöresinde, hıdırellez günü erkenden dışarı çıkmak, çimenler üzerinde yürümek, köprüden geçmek yaygın davranışlardır. Ayrıca Hıdırellez akşamı gül ağacının dibine fasulye gömülür. Sabaha kadar yeşerirse tutulan dileğin gerçekleşeceğine inanılır. Çimenler üzerine şekil olarak çizilen dileklerin de tutacağına inanılır.⁵¹ Çanakkale’de Hıdırellez günü yaşatılan geleneklerden biri de “yüzük atma” oyunudur. Akşamdan, bir küp içine ev halkı ve komşuların yüzükleri konur. Küp kapatılarak bir gül fidanının dibine gömülür. Ertesi gün erkenden maniler söylenerek küp açılır. Annesinin ilk çocuğu olan bir kız, elini küpe sokarak yüzüklerden birini rast gele çıkarır. Çıkan yüzük kiminse, okunan mani de onun sayılır ve ona göre yorumlanır.⁵² Benzer uygulamalar Balıkesir’de de görülür. Hıdırellez akşamı bir dağar (ağzı yayvan, dibi dar toprak kap) içine o günkü eğlencede bulunacak kimseler erkek veya kadın niyet tutup birer yüzük, küpe veya bir demir parçası atarlar. Dağarı bir fidanın, tercihen bir gül fidanının dibine toprağa gömerler. Orada sabaha kadar kalır. Sabahleyin kahve ve süt içildikten sonra dağar getirilir. Küçük bir kızın yüzü al bir bez ile örtüldükten sonra dağar onun önüne konur. Kadın veya kızlardan biri bir mani söyler. Mani bittikten sonra çocuk dağara elini sokup rast gele bir şey çıkarır. Çıkarılan şey kime aitse o kişi söylenen maniyeye göre, niyetinin olup olmayacağına hükmeder. Her çekilişte neşe son haddini bulur ve kahaahalar bütün çevreyi sarar.⁵³

Bolu ve çevresinde Hıdırellez günü ve sonrasında toplanan kekik bitkisinin şifalı olduğuna inanılır. Mengen ilçesinde Hıdırellez’in bir gün öncesinde akşam bir gül ağacının dibine küp gömülür ve sabah manilerle açılır. O gün hiçbir tarla ve bahçe işi yapılmaz. Ev isteyenler evlerinin bahçesine ev, bebek isteyenler bezden bebek yaparlar. Cumaova ilçesinde ise, çocuklar o gün boyalı yumurta

⁴⁹ Çınar, “Bursa Yöresinde Hıdırellez İle İlgili Bazı İnanışlar”, s.14.

⁵⁰ Parlakyıldız, “Çanakkale ve Çevresinde Nevruz”, s.45.

⁵¹ Maden, “Hıdırellez Geleneğinin Tarihçesi ve Kültürel Özellikleri”, s.29.

⁵² Çanakkale İl Yıllığı, 1967, s.82.

⁵³ Akay, Balıkesir Halkiyatı, s.148, 149.

yer ve boylarının uzaması için dua ederler.Kız çocukların saçları örülür. Genç kızlar ısırğan otu koparıp bekletirler, eğer ot solarsa sevdiklerine kavuşamayacaklarına inanırlar. İki yeşil soğandan birine yeşil, diğerine kırmızı kurdele bağlanır. Yeşil kurdele bağlı soğan bir, iki gün içinde uzarsa sefa sürüleceğine, kırmızı kurdele bağlı soğan uzarsa cefa çekileceğine inanılır. Kısmeti çıkmamış kızlar için çarşıdan hiç kullanılmamış bir kilit alınır.Bu kilit Hıdırellez günü o kişinin başı üzerinde üç defa açılıp kapatılır. Üçüncüde açık bırakılır. Üç yol çatağında genç kızlar evlenmek için taş taş üzerine koyarak dilek tutarlar.Yedi çeşit ot veya çiçek toplanıp kaynatılıp, suyu ile yıkanıldığında şifalı olacağı düşünülür. Kız çocukları ip üzerine oturtulup saçları taranır, uçları kesilerek ısırğan otu veya asma kökünün dibine gömülür. O gün dilek dilenir. Bu dilek kâğıda yazılarak sabah ezanında akan bir suya atılır. Bu işi yapmak için yola çıkıldığında giderken ve gelirken hiç kimseyle konuşulmaz. Kâğıt akıp giderse dileğin gerçekleşeceğine inanılır. Hıdırellez günü, yılan gelir düşüncesiyle evlere odun getirilmez. Aynı gün dikilen fasulyelerin kurtlu olacağı düşünülür.⁵⁴

Burdur Bucak'ta da Hıdırellez günü martuval eğlencesi yapılır. Ancak burada eğlencenin adı "bahtıbar"dır. Bahtıbar, diğer yörelerimizde olduğu gibi burada da eğlence olduğu kadar, oyuna katılanların geleceklerine ait bahtlarından haber verdiğine inanıldığı için bir çeşit fal da sayılır. Bahtıbar şöyle açılır: Geniş bir kap, artık olmayan suyla doldurulur. İçine fesleğen, nane, şebboy, gül gibi çiçekler atılarak durulmaya bırakılır. Ayrıca aynı kabın içine kızlar ve kadınlar birbirinden kolay ayırtedilebilen takılar bırakırlar.Bu kap akşam vakti hazırlanarak ertesi güne kadar üzeri örtülü olarak bekletilebileceği gibi, sabahtan hazırlanarak birkaç saat de bekletilebilir. Kaptaki su durulduktan sonra, bahtıbarın açılmasına geçilir. Küçük bir erkek veya kız çocuğu üzeri çadır gibi örtülen kabın yanına sokulur. Önce şu maniler okunur:

Bahtıbarın bal olsun

İçi dolu gül olsun

Bahtıbarı kuranın

Akibeti hayrolsun.

Ey bahtıbar bahtıbar

Bahtıbarın vakti var

Bir kızla bir oğlanın

Sarılmaya ahtı var.

Bu manilerin okunmasıyla bahtıbar açılmış olur. Bundan sonra sırasıyla bir mani okunur ve kadınlardan biri örtünün altına elini uzatarak çocuktan kaptaki eşyalardan birini vermesini ister. Verilen eşya kiminse mani onun durumuna göre yorumlanır.Mesela:

Mercimeğin kile kile

Ben ölçerim sile sile

⁵⁴ " Gelenekleri", <http://www.bolununesi.com>

Var Allah'a hacet dile

Dileciğin kabul olsun.

Bu mani hangi kıza çıkmışsa onun dileğinin kabul olması için dua edip Tanrı'ya yalvarması gerektiğine inanılır.

Ayna attım çayıra

Şavkı vurdu bayıra

Gökte Allah'ın çattığını

Yerde kimler ayıra.

Bu kızın kısmeti yerindedir, sağlam bir evlilik kuracağı kabul edilir.⁵⁵

Hıdırellezle ilgili bir adet de İstanbul'un bir köyünde "Germiyan-Değirmen Köyü" görülür. Burada da meyve vermeyen ağaçlar balta ile korkutulur. Bunu iki kişi yapar. Hıdırellez günü sabaha karşı ağacın yanına gidilir. Biri balta ile ağacı kesmeye yeltenir. Diğeri, "kesme meyve verecek" der. Önceki kişi "meyve vermeyen ağaç niçin dursun" diyerek tekrar ağacı kesmek ister. Böyle yapıldığında ağacın meyve vereceğine inanılır.⁵⁶

Çorum'da bazı kimseler hıdırellez akşamı bir tas kaynatılmış sütü dış kapının önüne koyarlar ve ertesi sabah sütün yoğurt olmasını beklerler. Yalnız uğur bozulmasın diye kimse kimseye sütün yoğurt olup olmadığını sormaz.⁵⁷

Denizli'de Hıdırellez günü komşulardan birinin evinde kızlar, gelinler ve orta yaşlı kadınlar toplanırlar ve bahtiyar açarlar. Bir gün önceden bütün konu komşuya haber gönderilir ve herkesten birer küçük eşya alınır ve bir küpçüğün içine konur. Bu küpçük bir gül ağacının altına gömülür. Ertesi sabah bahtiyarın açılacağı evde toplanılır. Küpten her bir eşya çıkarılırken bir de mani okunur. Eşyanın sahibi maniye hak kazanır.⁵⁸

Erzurum'da, kısmetlerinin açılmasını isteyen genç kızlar Hıdırellez günü, kibleye bakan dokuz komşu kapısını gizlice çalarlar. Sonra ata biner gibi sopalara binip yol ayrımında Hızır'ı beklerler. İnanışa göre, yine aynı gün, kısmetinin açılmasını isteyen genç kız veya delikanlı sabah namazından önce, kibleye bakan yedi çeşmeden su içerse o yıl evlenir. Erzurum'daki camilerin çoğunun çeşmeleri kibleye baktığından, uygulamada cami çeşmeleri kullanılır. Ayrıca bu hususta,

⁵⁵ Yüce, "Bucak'ta ve Bahtibar", s.3741; Gök, "Türk Kültüründe ve İnançlarında", s.7.

⁵⁶ Nedim Orta, "Değirmen (Germiyan) Köyünde Hıdırellez", Türk Folklor Araştırmaları, Mayıs 1960, Yıl.11, C.6,S.130, s.2146.

⁵⁷ Ali Rıza Balaman, Gelenekler Töre ve Törenler, (Betim yayınları – Halk bilimi-Folklor dizisi:1), s.52.

⁵⁸ Şükrü Tekin Kaptan, "Denizli'de Adet ve Gelenekler", Merkez Efendi Sempozyumu (Bildiriler), Manisa, 1988, s.302, 303.

tuzlu çörek yeme, kargaya çörek verme, kilit açma, güveç açma gibi adetler Hıdırellez günü, Erzurum'da da görülür. Ev sahibi olmak isteyenler de o gün kendine çör çöp veya çamurdan oyuncak ev yapar ve dilekte bulunursa o yıl ev sahibi olacağına inanılır. Ayrıca Erzurum'da Hıdırellez günü, çevrede bulunan ve halk arasında "çermik" de denilen Ilıca, Hasankale vb. kaplıcalarda yıkanmanın uğurlu olduğuna ve yıkananların özellikle romatizma hastalığından kurtulacağına inanılır. Akarsular için de böyle bir anlayış söz konusudur. İnanışa göre, 5 Mayıs 6 Mayısı bağlayan gecenin sabahı akarsuda nur akar. Bu suya girenlerin vücudu nurlu olur ve yeniden hayat bulur.⁵⁹ Erzurum'un Tortum ilçesi ve çevresinde 6 Mayıs Hıdırellez gününe "süt mayıs" ismi verilir. O gün kuzular emzirilmez. Emzirildiği takdirde "yel tutar" denir ve kuzuların arka ayaklarının kısmı ve geçici felç olacağına inanılır.⁶⁰

Edirne'de Hıdırellez gecesi ekili iki soğan veya sarımsak yaprağının uçları kesilip biri "sefa" diğeri "cefa" olarak adlandırılıp işaretlenir ve dilek tutulur. Sabahleyin bakıldığında ölçülen yapraklardan hangisi uzamış ise o yılın öyle geçeceği düşünülür. Yörede, eskiden Nevruz da görülen pek çok adet son zamanlarda Hıdırellez günü görülmektedir. Dolayısı ile eskiden Nevruz da yapılan kutlamalar günümüzde genellikle Hıdırellez de karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede Edirne ve çevresinde Hıdırellez akşamı kötü ruhlar ile cin ve perilerin kötülüklerinden korunmak için evlerin kapıları sıkıca kilitlenir ve demir sürgülerle kapılar içerden sürgülenir. Evlerdeki mutfak malzemeleri bir kalbur altına konularak üstü örtülür. Ahırlardaki hayvanlar da kapılar kilitlenerek koruma altına alınır. Yine aynı gece köyün veya mahallenin kızları kapı kapı dolaşarak küpe, yüzük, saat, para, bilezik toplayarak bunları bir çömlek veya bir bakır kap içine koyup ağzını kırmızı bir tülbentle bağlayıp gizlice bir gül fidanının altına gömerler. Çömlek açılacağı günü beklerken kızlar ve erkekler köy veya kasaba ahalisinin topluca yapacağı eğlencede yenilecek olan yemeğin malzemesine katkıda bulunmak amacı ile yine kapı kapı dolaşarak tuz, pirinç, bulgur, kuzu, oğlak gibi şeyler temin etmeye çalışırlar.⁶¹ Ertesi gün yani Hıdırellez sabahı çocuklar dahil herkes erkenden uyanır. Çocuklar "uçtu uçtu" diye seslenilerek uyandırılır. Çünkü "kalk" diyerek uyandırılan çocuğun kalp ve haylaz olacağına inanılır. Hıdırellez günü evin hanımı veya genç kızı kapı önlerini ve bahçeyi en uzak yere kadar süpürür. Bahçenin kenarlarına ve kapı önlerine külden şerit çekilir. Böylece eve ve bahçeye yılan girmeyeceği düşünülür. Ev hanımları "hayat" denilen ve sofaya konulan meşin veya deri

⁵⁹ Sezer, Erzurum Şehir Folkloru, s.161, 163, 164.

⁶⁰ Kaynak kişi: Muammer Akpınar, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Sekreteri.

⁶¹ Kalay, "Edirne'de Nevruz ve Hıdırellez", s.7.

salıncakta çocuklarını kayış gibi sağlam ve sağlıklı olsun diye üçer defa sallarlar. Kapı önleri süpürülürken. Akşamları kapıları kilitlemek için kullanılan demir parçası bele bağlanır. Bu demirin ağırları ve dertleri alıp o insanı demir gibi yapacağına inanılır. Bazı yörelerde ise bu süpürme işi yapılırken bele taş bağlanır. Daha sonra bu taş, “ağrılar acılar yola gitsin” denilerek yol üstüne atılır. Bazı köylerde ise ineklerin sütü bol olsun diye bu taş bir kuyuya atılır. Bazı yerlerde ise saklanarak ilk yayık yayma zamanı yayığın içine atılır. Hıdırellez günü yörede küçük ev işleri dışında iş yapılmaz eğer ele iğne alınıp dikiş veya örgü yapılırsa o yıl her işin başında o kişinin karşısına yılan çıkacağına inanılır. Çocuklar sağlıklı olmaları dileği ile Hıdırellez sabahı bir derenin suyuna üçer defa batırılıp çıkarılır. Eğer yakında dere yoksa ev halkı çimenler üzerindeki çiğ tanelerine ellerini sürerek ıslanan ellerini yüzlerine sürerler. Hıdırellez sabahı eve dışardan ilk önce erkek gelirse, evde o yıl erkek hayvanın, kadın gelirse dişi hayvanın bol olacağına inanılır. Yine Hıdırellez sabahı evdeki en yaşlı kadın akasya dalı ile ev halkının yüzlerini yeller. Böylece uykularının tavuk uykusu kadar hafif olacağı düşünürler. Bazı köylerde ise gerçekleşmesi istenen bir dilek resme dönüştürülür. Yani dileğin resmi bir kağıda çizilir ve taş altına konur. Sabah bu kağıt akan bir suya atılır. Yine Hıdırellez sabahı, cennet narı denilen bitki, bir buçuk Yasin okunmak sureti ile evin kadını tarafından ekilir. Bu bitkinin kaynatılarak elde edilen suyu mide ağrılarına iyi geldiği için her evde bulundurulur. Yıl boyunca kullanılacak olan nane bitkisi de Hıdırellez günü toplanarak kurutulmaya konur. Gün doğmadan önce yere serilen ipin üzerinde genç kızlar saçları uzun olsun diye yürürler. Aynı gün aynı dilekler salıncakta saç ördürülür. Genç kızlar kırlardan topladıkları kırk bir çeşit ot ve çiçeği kaynatarak suyu ile saçlarını yıkarlar. Saçları ve boyları uzun olsun diye kızlar sabahın erken saatlerinde çavdar veya buğday tarlalarında yuvarlanırlar. Bunu delikanlılar da boyları uzun olsun diye yaparlar. Bazı köylerde ise saçların uzun olması dileğiyle bele ve saça çavdar takılır. Genç kızlar da saçları uzun olması dileğiyle saçlarını ördürürler. Hıdırellez den beş-on gün evvel insanlar kollarına pembe, kırmızı, yeşil, sarı ve beyaz bez parçaları veya iplik bağlarlar. Hıdırelleze iki gün kala bunlar bir taşın altına konur. Hıdırellez günü taş kaldırılır. Taşın altından karınca çıkarsa o yıl o ailenin koyun ve kuzusunun çok olacağına, Peygamber böceği denilen siyah böcek çıkarsa büyük baş hayvanlarının çok olacağına, solucan çıkarsa atlarının çok olacağına inanılır. Nevruz ve Hıdırellez sabahı evdeki hayvanlar akşamdan tuz gömülen bir yoldan geçirilir. Daha sonra o tuz hayvanlara sağlıklı ve verimli olmaları dileğiyle yedirilir. Yörede Hıdırellez günü dağdan bayırdan evlere odun, çalı çırpı türünden hiç bir şey getirilmez. Getirilirse eve yılan geleceğine inanılır. Yine o gün eve un alınmaz. Bahçelere musallat olup ekili alanlara zarar veren köstebekler Hıdırellez sabahı teneke çalınmak sureti ile uzaklaştırılmaya çalışılır. Evin büyüğü evdeki çocukların boyları uzun olsun

dileğiyle bellerine üç defa oklava ile vurur. O gün çevrede bulunan bir dereden üç defa geçilir ve derenin içinden alınan bir taş göğüse konur bunu yapanın yüreğinin taş gibi olacağına inanılır. Hıdırellez sabahı çimenler üzerindeki çiğ taneleri toplanarak mayalanacak sütün içine konur. Böylece yıl boyunca hep yeni maya kullanıldığı kabul edilir. O gün çevrede bulunan zenginlerin bağışladıkları kuzular ve yanında pilav pişirilir. Pilavda herkesin katkısı olması için akşamdan toplanan pirinç, bulgur, tuz gibi malzemeler kullanılır. Öğlene doğru herkes önceden belirlenen piknik alanına giderek ziyafete katılır. Ziyafetten sonra genç kızlar yine akşamdan toplanan gül ağacının altına gömdükleri niyet kabını çıkarırlar. Yazdıkları manileri de o kabın içine atarlar. Öksüz bir çocuk veya bir kız çocuğunun başına kırmızı bir yazma örterler. Bazı yerlerde eline bir de ayna verirler. Çocuk elini sokarak çömlekten birer birer eşyaları çıkarır. Çıkarılan her eşyaya mukabil bir de mani çekilip okunur. Eşyanın sahibi maninin de sahibidir. Kaptaki eşyalar bitinceye kadar bu işe devam edilir. Bu oyuna niyet çekme,⁶² Gelibolu'nun Bolayır bucağında ise, "Bahtiyar Oyunu" denir.⁶³ Ayrıca yörede Hıdırellez günü ağaçlarda kurulan salıncaklarda kızlar maniler söyleyip sallanırlar. Salıncakta sallanan kızların ayaklarına ısırğan otuyla vurularak sevdiklerinin adlarını söylemeleri sağlanır. Bu arada sallanan genç ayaklarındaki terlikleri yere atar. Terlikler düzgün düşerse o kişinin sağlıklı olacağına, ikisi de ters düşerse o yıl öleceğine inanılır.⁶⁴

Eskişehir'de çocuğu olmayan aileler, Hıdırellez akşamı Erenler mevkiindeki ağaca akşam ezanından sonra al ve yeşil yazma bağlarlar. Bazıları da bezden bebek yapar ve onu akşam bir gül ağacının altına yatırır. Böylece çocuklarının olacağını ümit eder. Yine Hıdırellez günü soğan kabuğu ile kaynatılarak boyanan yumurtalar şifa niyetiyle çocuklara ve hastalara yedirilir. Kirada olup da ev sahibi olmak isteyenler bir gül ağacının altına kerpiçten maket ev yaparlar veya ev şekli çizerler ve evlerinin olması dileğinde bulunurlar. Tarla ve hayvan sahibi olmak isteyenler de aynı şekilde resimler çizerler. Bahtının açılmasını isteyen genç kızlar da Hıdırellez akşamı, akşam ezanından sonra gül ağacına bez veya mavi boncuk bağlarlar. Bazıları süslenir, abdest alarak namaz kılar ve namazda Kevser Suresini okurlar. Bir çeşmeden su alıp diğer çeşmeye taşırlar. Kısmet talebine yönelik uygulamalar içinde en yaygın uygulama olan "küpten kader çekme" işi bu yörede de yapılır. Ancak burada, çömleğin yerini bakır kap alır. Ayrıca genç erkekler kızların kısmetlerini açmak için söğüt

⁶² Erdem Yücel, "Muhacir Kadıköyde Hıdırellez ve Manileri", Türk Folklor Araştırmaları, Nisan 1969, yıl.20, C.12, S.237, s.5265 ; Edirne İl Yıllığı 1967, İstanbul, 1968, s.76.

⁶³ Mustafa Koç, "Bolayır'da Bahtiyar Oyunu", Türk Folklor Araştırmaları, Aralık 1957, Yıl.9, C.9, S.101, s.1608.

⁶⁴ Kalay, "Edirne'de Nevruz ve Hıdırellez", s.8,9,10.

ağacının dalları ile sırtlarına vururlar. O gün kimse kimseye kızmaz. Bazı türbe ve külliyelerde bir araya gelen kişiler sabahın erken saatlerinde kırk çeşmeden su toplarlar. Bu suları genç kızlara ve delikanlılara geleceklerinin aydınlık olması dileğiyle içirirler. Delikanlılar ise Hıdırellez sabahı gün doğmadan dileklerini bir kağıda yazarak Porsuk nehrine atarlar.⁶⁵ Ayrıca bekar kızlar kendilerine şans getirmesi için “niyet çömleği” hazırlar ve maniler eşliğinde çekiliş yaparlar ki bu manilere “kilit açma manileri” de denir.⁶⁶

Giresun’da Mayıs ayının yirmisinde şenlikler yapılır. Rumi takvime göre bu gün Mayıs ayının yedisine denk gelir ve halk arasında “Mayıs Yedisi” adıyla anılır. Aksu Çayının denize döküldüğü yerde toplanılır. Irmağın denize karıştığı yerde yikanılır. Özellikle kadınlar ve kızlar kendilerine uğur getirmesi için yedi çift bir tek taşı denize atarak dilekte bulunurlar. Aynı gün sacayaktan atlayan kişilerin şifa bulacağı, talihinin açılacağı inancıyla üç kez sacayaktan atlanır. Benzer kutlamalar Vakfıkebir, Görele, Bulancak gibi yerleşim yerlerinde de görülür. Hatta Mayıs yedisi geleneğine benzer bir geleneğin Kırgızistan’da Issık göl kenarında Kırgız Türkleri tarafından yaşatıldığı da bilinmektedir.⁶⁷ Giresun’un bazı köylerinde ise 6 Mayıs günü tarlalarda sebze tohumu ekilirse çocuk ve buzağuların sakat doğmayacağına, hastalıkların tohumlara geçeceğine inanılır.⁶⁸

Türk Dünyası’nın en önemli kültür merkezlerinden biri olan İstanbul’da Hıdırellezle ilgili ve kaynağı yüzyıllar öncesine uzanan çok eski gelenekler görülür. Nureddin Tevfik, 1912’de Türk Yurdu’nda yayınlanan “Eski İstanbul” adlı makalesinde böyle bir geleneği şöyle anlatıyor:

“İstanbul Türkünün aile hayatında bu gün gerek sevk-i medeniyetle ,gerek sevk-i maişetle artık unutulmaya başlanan güzel ve câlib-i dikkat oyunlar, eğlenceler vardır. Bu oyunların bir kısmı Bizans’ın yani Grekliğin mirasıdır. Mesela, Hızır İlyas günü (23 Nisan) bahçelerde oynanan fallı oyun böyledir. Bu oyun, daha doğrusu bu eğlence cidden şairane, bedayi-i perestânedir. Ruz-ı Hızır’ın arefesinde eğlenceye iştirak edecek kız ve genç kadınlar mendil, bilezik...ilh. gibi eşyalarını bir çömlek kaba doldurarak tenezzüh mevkii olan bahçedeki bir gül ağacı dibine vaz’ederler. Hızır günü konu komşu o bahçeye toplanır kuzu dolması, baharın yetiştirebildiği

⁶⁵ Cingöz, “Eskişehir’de Hıdırellez Kutlamaları”, s. 7, 8, 9.

⁶⁶ Tan, “Türkiye’de Evlenemeyen Kızların Kismetlerini Açma Pratikleri”, s.234.

⁶⁷ İsmail Bozalioğlu, “Giresun’da Mayıs Yedisi Geleneğinin Tarihî Kökeni”, Türk Dünyası Tarih Dergisi, Mayıs 1997, S.125, s.39.

⁶⁸ Gökdağ, “Doğu Karadeniz Bölgesinde Eski Türk İnançlarının İzleri”, s.3, 5, 10.

yeşilliklerden yapılmış salatalar meydana gelir. Ağaçlar çiçekleriyle donanmış, güller rengârenk açmış, çimenler zümürürdün çehreleriyle etrafa tebessümler serpmiş bu bahçede taze ve şi'r-ı feşan genç kız ve genç kadınlar aralarından en güzel bir kızı ekseriyet ârâ ile seçerler. Bu müntahab güzel kız, gül ağacı dibinde, gece esnasında Hızır'ın nefhasına mazhar olduğu farzedilen çömleği getirir. Diğer kızlar beyitler okumaya –tabir-i mahsusiyile- mani söylemeye başlarlar. Her mani okundukça güzel kız, kucagındaki çömlekten keyfemâittifâka bir eşya çıkarır. Çıkan mendil, yüzük, bilezik...ilh. her kime ait ise, maninin manasına ve sahibesinin hayat-ı hususiyesine göre tefe'ül olunur.

Bu maniler toplanırsa Türk edebiyatı namına hizmetler edilmiş olur. Numune olarak bir kaçını yazıyorum:

<i>Elimde sarı kahat</i>	<i>Bahçelerde itr-ı şah</i>	<i>Kadifeden kesesi</i>
<i>Ağlarım sahat sahat</i>	<i>Boyu uzun kendi şah</i>	<i>Saraydan gelir sesi</i>
<i>İşte ben gidiyorum</i>	<i>İki gönül bir olsa</i>	<i>Oturmuş mektup yazar</i>
<i>Oturun rahat rahat</i>	<i>Ayramaz padişah</i>	<i>Ciğerimin köşesi</i>

<i>Keten gömlek tarakta</i>	<i>Yürüdü dağlar yürüdü</i>	<i>Karşıda yanık selvi</i>
<i>Bir yar gördüm ırakta</i>	<i>Dağları duman bürüdü</i>	<i>Sıdk ile sevdim seni</i>
<i>Ne kadar irak olsa</i>	<i>Alacaksan al beni</i>	<i>Oğlan sıkma kolumu</i>
<i>Sevdası var yürekte</i>	<i>Nazik ömrüm çürüdü</i>	<i>Anneme söylerim seni.”⁶⁹</i>

Halkalı'da da Hıdırellez günü mani çömleği hazırlanılır. Ancak burada bazı farklılıklar vardır. Şöyle ki, bütün nişanlar çömleğe toplandıktan sonra en üste Devlet adına bir dal konur ve çömlek su ile doldurulur. Sağlam bir kapakla kapatılır, Küçük bir zincirle de kilitlenir. Kilitlemenin sebebi çömleğin baş düşmanı olan köy delikanlılarıdır. Onlar sabaha kadar gül ağaçlarının diplerini arayarak çömleği bulmaya çalışırlar. Bulurlarsa içindekileri boşaltırlar. Böylece kızların eğlencelerine engel olmağa çalışırlar. Mani çömleğinin kilidi veya kapağı ile uğraşıldığı sezilirse kızlar da eğlencelerini ona göre düzenlerler ve delikanlılara gülünç olmazlar. Gece çalınmaması için kontrol altında tutulan çömlek sabah açılırken herkes toplanır. En yaşlı kızın başına al duvak örtülür ve mani çömleği de başına konur. Çömleğin kilidi anahtarla bir çevirmede açılırsa o kızın bahtının açık olduğu ve bir seneye kalmadan evleneceği müjdelendir. Üç çevirmede açılırsa bahtının kapalı olduğu anlaşılır ve teselli edilir. Daha sonra Hıdırellez gelini olan küçük bir kız önce Devlet adına çömleğe konulan dalı çıkarır. Daha sonra diğer yörelerimizde olduğu gibi nişanlar çıkarıldıkça maniler

⁶⁹ Nureddin Tevfik, “Eski İstanbul”, Türk Yurdu, İstanbul, 1328 (1912), C.2, S.16, s.496, 497.

okunur. Çömlekte bir şey kalmayınca içindeki su ile oradakiler yüzlerini yıkarlar. Böylece geçen yılın uğursuzluk ve yaramazlıklarından kurtularak yeni yıla tertemiz girildiğine inanılır.⁷⁰

Isparta'da genç kızlar Hıdırellez akşamı bahçelerde bulunan herhangi bir soğanın iki yaprağını birer iple bağlayıp dilek tutarlar. Bu soğanın yaprakları uzarsa, dileğin gerçekleşeceğine, uzamazsa gerçekleşmeyeceğine inanırlar. Yine gelinlik kızlar o gün türbelerde dua ederek "Açıl bahtım, geldi vaktim, gelin olma vaktim" diyerek dilek tutarlar. Aynı şekilde gül ağaçlarına mendil veya iplik bağlayarak da dilek tutulur. Yine Isparta'da Hıdırellezin kutlandığı hemen her yerde halk, Hıdırellez akşamı bahçelerine, sahip olmak istedikleri mal veya eşyaların resimlerini çizerler veya taştan, çöpten şekillerini yaparak dilek tutarlar. Aynı gece yine bazı kimseler kapılarının önlerine kül elerler. 6 Mayıs sabahı bu kül üzerinde oluşan şekil veya resme göre geçimlerini hangi alanda sağlayabileceklerini tahmin ederler. Kül üzerinde bir hayvan şekli oluşmuşsa hayvancılık alanında, ağaç veya bitki şekilleri oluşmuşsa çiftçilik alanında bol kazançları olacağına inanırlar. 5 ve 6 Mayıs gecesi yağmur yağarsa o yıl bolluk, bereket olacağına inanılır.⁷¹ Yörede, uzun ömürlü olmak ve genç kalmak için Hıdırellez günü, genç ağaçları kucaklama adeti de görülür. Ayrıca evlerdeki haşarattan korunmak için Hıdırellez günü bir tutam yeşil ot getirilerek evin herhangi bir yerine asılır, böylece evin korunduğuna inanılır.⁷² Hıdırellezin köklü geleneklerinden biri olan "Baht açma" geleneği burada da yaşatılır. Hıdırellezden bir gün önce, 5 Mayıs günü mahallede konu komşu arasında kulaktan kulağa şöyle bir havadis dolaşır: "*Yarın baht açılacak, bahtını denemek isteyenler baht çömleğine birer işaret koysun...*" Çağrıya uyan kadınlar, kızlar, kendi adlarına veya bahtını denemek istedikleri herhangi birisi adına para, küpe, bilezik gibi birbirine benzemeyen bir işareti içi su dolu küçük bir çömlek içine atarlar. Çömleğin ağzı sağlam bir kumaş ile örtülür ve kilitlenir. İnanişeye göre, Hızır aleyhisselam yeryüzünde ilk kamçısını güle atacağı için, bu çömlek bir gül fidanının dibine konur. Hıdırellez sabahı, kadınlar toplanır. Bir yandan gülüp oynarken, bir yandan da talihlerine çıkacak maniyi sabırsızlıkla beklerler. Bu arada geceyi gül dibinde geçiren baht çömleğini getirirler. Gelinlik çağına gelip de henüz gelin olamayan bir kızın başına gelinlik nişanesi olan poçu, yani çevresi saçaklı, ipek bir örtü⁷³ örtülür ve çömlek bu kıza verilir. Yaşlıca bir kadın gelinin elinde tuttuğu kilitli çömleğin anahtarını eline alır ve karşısındaki başka

⁷⁰İmer, "Halkalı'da", s.1523,1524.

⁷¹Kılıç, "Isparta Yöresi Halk İnançları", <http://www.kultur.gov.tr>.

⁷²Ertem, "Ispartada Kır Gezintileri", s.731.

⁷³Derleme Sözlüğü IX, Ankara, 1993, s.3465.

bir kadın ona “*ne açıyorsun?*” diye sorar. O da gelinlik kızın adını söyleyerek “*bu kızın kilitlenmiş bahtını açıyorum*” diye üç defa tekrarlar ve şu maniyi söyleyerek çömleğin kilidini açar:

***Bahtıyarın bahtı var
Beyler gibi tahtı var
Bahtıyarım berelendi
Çifte güller dizelendi
Ortalıklar aralandı
Bahtıyarlar bahtlandı.***

Bundan sonra mani söylemeyi bilen kadınlar, çömleği elinde tutan gelinin etrafına dizilirler ve hatırlarına gelen ilk maniyi söylerler. Mani söylenirken çömlekten çıkarılan işaret kime ait ise, mani de onun bahtını göstermiş olur. Çömlekteki işaretler bitinceye kadar mani söylemeye devam edilir. Bilhassa gelinin kendisine çıkan maninin ifade ettiği manâ üzerinde durulur. Bu manâ iyi bir şeye delalet ediyorsa, “*işte tam üzerine vurdu*” gibi sözler, gülüşmeler arasında yükselir. Bu şekilde bahta çıkan maniler büyük bir ilgi ile ezberlenir ve ifade ettiği manânın da gerçekleşeceğine inanılır.⁷⁴

İzmir’de ise zengin olmak isteyenler Hıdırellez gecesi bir gül fidanının dibine para kesesi, gümüş para ya da cüzdân bırakırlar. Çocuğu olmayanlar beşik yapar. Hastalar bileklerine sarı iplik gül fidanına da kırmızı iplik bağlarlar. Ertesi gün iplikleri değiştirirler. Genç kızlar ise akşam yemeğinde ağızlarına aldıkları ilk lokmanın yarısını yutar, yarısını da kırmızı bir beze sararak yastığın altına koyarlar. Böylece rüyalarında evlenecekleri erkeği göreceklerine inanırlar. Diğer yörelerimizde görülen Martıval hazırlama ve çekiliş yapma adeti burada da görülür. Ayrıca sabah güneş doğmadan deniz kenarına veya akarsu kenarına gidilir. Dilekler bir kağıda yazılır. Denize veya akarsuya atılır. Mesire yerlerine gidenler. Günahlarının dökülmesi dileğiyle salıncakta sallanırlar. Sağlık kazanmak için çimenler üzerinde yuvarlanılır. Çocuklara ısırğan otu ile vurulur. Yumurta yenir, süt içilir. Hep gülmek için saça, kulağa, yakaya gül takılır. Isırğan otları kapıların üzerine asılır. Dereden kırk tane taş toplanır. Bu taşlara okunarak bir yere gömülür veya saklanır. Karınca yuvalarından toprak alınır, küçük bir beze sarılıp evde saklanır. O gün evde oturulmaz, çamaşır yıkanmaz, sabuna el sürülmez, sabuna el sürülürse sümüklü böcek, ev süpürülürse kara böcek çok olur. Hıdırellez sabahı elini çimenlere sürüp de yüzüne sürenin veya gölgede pişen mercimek suyu ile yüzünü yıkayanların çillerinin geçeceğine inanılır.⁷⁵

⁷⁴ Etem Ertem, “Baht Açmak”, Ün, Mayıs-Haziran 1936, C.3, S.26-27, s.376, 377.

⁷⁵ Artan, “İzmir’de Eğlence ve İnanışları”, s.7674, 7675.

İzmit'te ise Hıdırellez gününe hazırlık bir gün önceden başlar. Genç kızlardan biri bulunduğu mahalle veya sokaktaki genç kızların evlerini dolaşır. Her kızdan bir yüzük bir de üzerinde mani yazılı bir takvim yaprağı toplar. Toplanan yüzüklerle takvim yapraklarını bir çömlek içerisine koyar. Gece kimsenin görmediği bir zamanda çömleği bir örtüyle sarar ve gönlünce dua ederek çömleği bir gül ağacının dibine gömer. Sabahleyin, yani Hıdırellez günü mahallenin tüm genç kızları toplanır. Erken kalkmayanların kapılarına ısırgan otu bağlanır. Bu senin dileğin olsun ama biraz ısırgan cinsinden olsun demektir. Büyük bir neşeyle çömlek çıkarılır. En yaşlı kızın başı üzerinde döndürülerek çömlek açılır. Bu "çömleğin kapağı gibi kısmetin açılsın" demektir. Sonra kızlardan biri herkesin yüzüğünü bir takvim yaprağı ile birlikte çıkarır. Kimin yüzüğü ise, o takvim yaprağındaki maninin anlamı da onun o yıl içindeki kaderidir. Yörede Hıdırellez gecesi herkes namaz kılıp dilekte bulunur. Evi olmayanlar taşlarla küçük evler yapar. Taşları üst üste dizerek katlar yapar. Gelecek Hıdırelleze kadar dileklerin tutacağına inanılır. Ayrıca evde kalmış kızların evlenebilmesi için kırk evden toplanan kumaş parçalarından yorgan dikilir, ya da yine kırk evden toplanan paralarla bir yorgan alınır ve Hıdırellez gecesi bu yorganlar örtülür. Böylece, evlenememiş kızın bir dahaki Hıdırelleze kadar evleneceğine inanılır.⁷⁶ Gebze'de ise evlenmeyi düşünen genç kızlar birer gelin maketi yaparak 5 Mayıs akşamı bir gül dalı dibine bırakırlar ve gece her kes evleneceği erkeği rüyasında göreceğine inanır.⁷⁷

Kırklareli'de Hıdırellez gecesi aynı zamanda niyet gecesidir. O gece mahallede toplanan gençler, yüzükleri toplayarak bir çömleğe atarlar ve istihareye yatarlar. Sabahleyin gün doğmadan toplanırlar, manici başlarını okudukları maniler eşliğinde yüzükleri çıkarırlar. Böylece herkes şansına çıkan maniye göre, dileğini yorumlar. Yine, Hıdırellez günü yemek üzere çörek pişirilirken, çöreğin ortasına para konur. Paralı çörek öğle yemeğinde dilimlere bölünür. Para kimin diliminde çıkarsa o, ailenin en kısmetlisi sayılır. Ayrıca, Cadı kadın evleri dolaşır, hayvanların mahsullerini çalmasın diye, 6 Mayıs gecesi evlerin kapılarına yeşil dallar ve kara çalı asılır.⁷⁸

Kütahya'da evlenecekleri erkeği rüyalarında görmek isteyen genç kızlar Hıdırellez akşamı çok tuzlu yiyecekler yerler ve su içmeden yatarlar. İnanişâ göre

⁷⁶ Kocaeli İl Yıllığı 1967, s.100.

⁷⁷ Balaman, Gelenekler Töre ve Törenler, s.52.

⁷⁸ Kırklareli İl Yıllığı 1967, s.236.

o gece genç kız, düşünde altın kap ile kendisine su veren gönlündeki erkeği görür.⁷⁹

Sinop ve çevresinde ise Hıdırellez nedeni ile yüzük çekme adeti vardır. Bu adet bir eğlence olduğu kadar, genç kızlar için de talih denemesidir.⁸⁰

Sivas'ta bir yıl boyunca hep sağlıklı yaşamak için Hıdırellezden bir gün önce, eğer unutulursa Hıdırellez günü mutlaka fasulye dikilir. Fasulyenin yöredeki adı "Eğrilce"dir. Hıdırellez günü diğer yörelerimizde görülen Martıval veya Martıfal olarak adlandırılan çömlekten talih çekmek esasına dayanan gelenek, Sivas'ta "Vicek çekme" olarak adlandırılır ve uygulanır.⁸¹ Ayrıca dileği olan genç kızlar, Hıdırelleze üç gün kala oruç tutarlar ve oruç süresince hiç su içmemeye özen gösterirler. Son gece yataklarına girerek, evlenecekleri erkeği düşlerinde beklerler.⁸²

Söğüt'te Hıdırellez günü sabah ezanıyla birlikte kadınlar kasaba içinden geçen derenin kenarına giderler. Topluca dua ederek o yıl içinde gerçekleşmesini diledikleri olayın ya da olayların şekillerini yaparlar. Çimenlerde yuvarlanırlar. ısrırgan otu toplarlar. Dönüşte ısrırgan otlarını kapılara takarlar. Ayrıca, Hıdırellez sabahı bir araya gelerek halka halinde toplanan kızlardan birinin yüzüne bürümcükten bir duvak örtülür. Diğer kızlar üzerlerindeki eşyalardan birer parçayı orada duran çömlek içine atarak mani söylerler. Duvaklı kız elini çömlek içine sokarak eşyalardan birini dışarı çıkarır. Eşyası çıkan kızın o yıl içinde evleneceğine, eşyaları çömlek içerisinde kalanların ise kısmetinin kapalı olduğuna inanılır. Bu nedenle kısmeti kapalı kızların başı üzerinde kilit açılarak, kapalı kısmetleri açılmış sayılır.⁸³

Tekirdağ'da, Hıdırellez den bir gün önce özellikle gençler birbirlerine şaka mahiyetinde ısrırganla vururlar. Ayrıca gece evlerin kapılarına ısrırgan otları asılır. Bunun iyiliğe delalet olduğuna, kötülük perilerini kaçırttığına inanılır. Bu yöremizde de martıval eğlencesi yapılır. Hıdırellez den bir gün önce eline çömlek alan bir kadın kapı kapı gezer. Herkes kolay tanıyabileceği bir şey verir. Toplanan bu şeyler çömleğe konur. Ağzı da beyaz bezle kapatılarak çömlek kuyuya sarkıtılır. Ertesi gün kadınlar kızlar, nişanları toplayan kadının evine

⁷⁹Balaman, Gelenekler Töre ve Törenler, s.52.

⁸⁰ Ülkütaşır, "Yakın Zamanlara Kadar Sinop ve Muhitinde Gününe Ait Âdetler Nasıldı?", s.696.

⁸¹ Üçer, "Sivas'ta Hıdırellez Geleneği: Eğrilce", s.30.

⁸² Balaman, Gelenekler Töre ve Törenler, s.52.

⁸³ T.Akkaya-M.Aydın, Ertuğrul Gaziden Bugüne Söğüt, s.72.

gelirler. Hava iyi ise bahçede değilse sofada toplanırlar. Ud, darbuka gibi şeyler çalarak oynarlar. Orada bulunan yaşlı bir kadın oyunun durdurulup asıl meseleye geçilmesini hatırlatır. Bunun üzerine ev sahibi beyaz bezle sarılı çömleği kuyudan çıkarır. Nişanlı, nikahlı ya da evli olmayan biri seçilir. Bu kişi ortaya gelir ve başına beyaz bir örtü örtülür. Başka bir kız da mani yazılı kağıtları elinde tutar sırayla çömlektan çekiliş yapılır. Her çekilişe mukabil mani okunur. Oradakiler bağışarak memnuniyetlerini belirtirler. En sona kalan kişi ceza olarak oynatılır. Sonra çekilişi yapan kız ortaya alınır. Ve etrafında halka oluşturularak oynanır. Herkes eşyasını ve şansına çıkmış olan mani kağıdını alıp evine gelir. Mani kağıdı su dolu bir bardağa konur ve ertesi sabah o su içilir.⁸⁴ Herhangi bir dileğinin olmasını isteyen kişi, o şeyin resmini veya maketini Hıdırellez akşamı gül ağacının altına koyup dileğini diler. Herhangi bir değerli malının korunmasını isteyen kişiler ise o gün o malın kapısına Kur'an asar ve yıl boyunca korunacağına inanır. Meyve vermeyen ağaçlar Hıdırellez günü baltayla korkutulur. Böylece meyve vereceklerine inanılır.⁸⁵ Ağaçların Hıdırellez günü balta ile korkutulmasını Bolu, Edirne ve Sivas gibi yörelerimizde de görmek mümkündür.⁸⁶

Toroslar civarında Hıdırellez gecesi, Leylâ ve Mecnun adı verilen iki yıldız gözlenir. Bu yıldızlar o gece birbirine kavuşursa, o yıl sevenlerin de birbirine kavuşacağına, o yılın uğurlu ve bereketli geçeceğine inanılır.⁸⁷ Yine yörede, Hıdırellez gecesi kızlar uyurken yastıklarının altına koydukları tuzlu çörekten yiyip, niyet ederler. Bu gece rüyada görülen gençle evlenileceğine inanılır.⁸⁸

Hıdırellez günü Yozgat da çok canlı geçer. Hıdırellez den bir gün önce niyeti olanlar bahçelerde ekili bir susam veya soğanın iki pürünü uçlarından aynı seviyede keser ve işaret koyar. Sabahleyin baktığında kendine tuttuğu pür uzamış, ötekini geçmiş ise niyetinin olacağına inanılır. Evlenme çağı geçmiş olan bazı kızların anneleri, kızının bahtı açılışın diye Hıdırellez den bir gün önce akşam üstü dışarıda bir evcik yapmaya başlar. Önceden anlaştığı bir arkadaşı da

⁸⁴ İşçiler, "Tekirdağ'da", s.746,747; İşçiler, "Tekirdağ'da", Türk Folklor Araştırmaları Haziran 1961, Yıl.12, C.6, S.143, s.2414.

⁸⁵ Meydan, "Tekirdağ'da Hıdırellez Geleneği", s.21.

⁸⁶ Cingöz – Santur, "Türkiye'de Hıdırellez'de Uygulanan Bazı İnanç ve Âdetlerle İlgili Bir Atlas Denemesi", s.8, 20 ; Zekiye Tütüncü, "Bolu İlinde Bayramlar, Anma Günleri, Festivaller", II.Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 2000, s.364.

⁸⁷ Bilge Seyidoğlu, "Hıdırellez", Millî Kültür, Mayıs 1990, S.72, s. 24.

⁸⁸ Aras, "Türklerde Hıdırellez Geleneği", s.51.

üzerine gelir ve tesadüfen oradan geçiyormuş gibi yapar. Aralarında şöyle bir konuşma geçer:

Arkadaş: - Kolay gelsin ne yapıyorsun?

Anne : - (Kızının adını söyleyerek) evini yapıyorum.

Arkadaş:- Hayırlı olsun, tez gün tez saatte olsun.

Son söylenen söz üç defa tekrarlanır.⁸⁹ Ayrıca, genç kızlar Hıdırellez akşamı mani çömleği hazırlarlar. İnanişâ göre, Hızır-İlyas seher vakti, bir gül fidanının altına konulmuş olan bu çömleğe uğrar ve kızlara ait eşyaları görür ve onların kısmetini açar.⁹⁰

Zonguldak'ta ise genç kızlar kısmetlerinin açılması için evin içinde duvardan duvara koşar ve bu arada mani söylerler. Yüzük oyunu oynar ve martıfâl eğlencesi düzenlerler. Zengin olmak isteyenler, istedikleri objenin resmini gül ağcının dibine çizer ve dilek dilerler. Ayrıca, yeni doğan çocukların daha sağlıklı ve güçlü olmasını sağlamak için Hıdırellez günü ayakları toprağa bastırılır. Yine bu gün toplanarak kaynatılan kırk çeşit bitkiden elde edilen suyun bütün hastalıklara iyi geldiğine inanılır.⁹¹

Hıdırellez günlerinde sağlık, mutluluk ve baht açıklığı için ülkemizde yaşatılan bu tür geleneklere benzer veya az da olsa farklı pek çok gelenek Anadolu dışındaki Türk Dünyasında da yaşatılır. Mesela Makedonya da yaşayan Yörük kızları Hıdırellez gecesi ellerine kına yakarlar. Sabahleyin de çeşme başlarına giderek kınalarını yıkarlar. İki avuçları ile çeşmeden su alıp arkaya atarlar. Ve “ağrıları acıları attık” derler. Bunu üç defa tekrar ederler. Sonra başlarına yeşil yapraklar takarak evlerine dönerler. Suyu arkaya atmak adetine erkekler de katılır. Yine Hıdırellez günü meyilli bir yamaçtan aşağı yuvarlanılır. Bazı yaşlı kadınlar da bu gün çalı çırpı toplayıp bunlarla süt kaynatır. Ayrıca ağaçlardan birer yeşil dal koparılır ve hiç yere değdirmeden eve getirilip evin herhangi bir yerine asılır. Böcekler ipek yapmaya başlayınca ilk önce bu dal ocakların üzerine dikilir ve uğur sayılır.⁹² Manastır'da yaşayan Türkler arasında da Hıdırellez günü martıval eğlenceleri yapılır.⁹³ Nişanlar küpten çıkarılmadan önce, bir kadın tarafından dua mahiyetinde şu sözler söylenir:

**“Martıfalım fal ola,
İçi dolu hal ola!**

⁸⁹ Özbaş, “Yozgat'ta Eğrice () Hazırlığı”, s.3168.

⁹⁰ Tan, “Türkiye’de Evlenemeyen Kızların Kısmetlerini Açma Pratikleri”, s.237.

⁹¹ Kadioğlu, “Zonguldak'ta Hıdırellez Geleneği”, s.38,39.

⁹² Gökçen, “Makedonya Yörük Folkloru Doğumla İlgili Adetler-Bayramlar ve ”, s.668,669.

⁹³ İsmail Eren, “Manastır Türklerinin Bazı Hıdırellez Adetleri”, Türk Kültürü, Haziran 1968, Yıl.6, S.68, s.557-558.

Martifala gelenin

Muradı hasıl ola!” Bu sözlerle açılan çömlekten yapılan çekilişler akşama kadar devam eder. Bahta çıkan manilerle ilgili sohbetler ise haftalarca sürer. Kadınlar ise martifalın Tanrı yazgısı olduğuna inanırlar ve şu sözü samimiyetle kabul ederler:

***“Ne ise hali
O çıkar martifali.”***⁹⁴

Prizren’de hemen her kadın Hıdırellez günü çocuklarını ya gül ile yüzüne dokunarak ya da ısırganla ayaklarına vurarak uyandırır ve onları ceviz, söğüt, ısırgan yaprakları ve yumurta kabuklarıyla kaynatılan suyla banyo yaptırır. Bütün bunlar, çocuklar sağlıklı olsun diye yapılır. Ayrıca bu yörede de baht açıklığını denemek maksadıyla mani çömleği hazırlanır ve çömlek açılırken şu mani söylenir:

***“Martifalın fal olsun
Dolu koynum mal olsun
Kime düşerse bu fal
Devletilen bahtiyar.”***

Bir çok yörede olduğu gibi çekiliş tamamlanır.⁹⁵

Batı Trakya’da hıdırellez akşamı kızlar toplanırlar, bir toprak çömlek alırlar. Çömleğin içini su doldururlar. Her genç kız çok küçük birer çiçek demetçiği hazırlar. Çiçek demetinin bağına, yüzük, bilezik, kolye gibi kendisine ait olduğunu belirtecek bir eşyasını bağlar. Hazırlanan çiçekler su dolu çömleğe atılırlar. Çömleğin ağzı kapatılır ve bir gül ağacı altına konulur. O gece orada kalır. Hıdırellez günü öğlen zamanı kızlar gidip neşeyle çömleği getirirler. Çömlek ortaya konulur, etrafına mani okuyacak kızlar oturur. Çömlekçi denilen bir kız ise çömleğin başına oturur. Çömlekçi elini çömleğe sokar, etraftaki kızlar bir mani okurlar ve hemen arkasından çömlekçi kız bir çiçek çıkarır. Söylenmiş olan mani bu çiçeğin sahibinindir. Bu, çömlekteki çiçekler bitene kadar tekrarlanır. Geriye kalan su ile yüzlerini yıkarlar böylece zinde kalacaklarına inanırlar.⁹⁶

Hıdırellez Türkiye dışında, Azerbaycan, Kırım, Kerkük, Musul, Suriye, Balkanlar, Lübnan, Mısır, Cezayir, Fas ve İran’da da bilinir, ayrıca bütün Türk

⁹⁴ Eren, “Üsküp’te Hıdırellez Adetleri ve Kiril Harfleriyle Yayınlanmış Üsküp Manileri I”, s.39, 40.

⁹⁵ Hafız, “Kosova’da Hıdırellez Adetleri”, s.239, 240, 242.

⁹⁶ Dede, Batı Trakya Türk Folkloru, s.122.

boyları arasında, Hızır'la İlyas'ın buluştuğu gün olarak nitelendirilir ve bir bayram gibi kutlanır.⁹⁷

Diğer İnançlar:

Balıkesir'de Hıdırellez günü tırnak kesilmez, kesilirse, inanişe göre yılın çok olur. Ortalık süpürülmez, süpürülürse, karınca çok olur. Elbise kesilip biçilmez, kısacası o gün akşama kadar hiçbir iş görülmez. Hıdırellez günü gecesi havada hiç bulut bulunmaz.⁹⁸

Anadolu'nun muhtelif yerlerinde Hıdırellezle ilgili çeşitli inançlar vardır. Mesela, halkımızın bir kısmı, 5 Mayıs 6 Mayıs bağlayan gecenin sabahında akarsulardan nur aktığına inanırlar. Bu zamanda suya girenlerin vücudu nurlu olur ve yeniden hayat bulur. Hıdırellez günü için pişirilen ekmeğin parçalanmaz, sofraya tam olarak konur. Tam ekmeğin birlik ve beraberliği simgeler. Çocuğu olmayanlar 5 Mayıs günü akşam ezanından sonra, kutsal bilinen bir ağca al-yeşil yazmalar bağlarlar. Hıdırellez günü, boyu kısa olan çocuk veya gencin başına bir oklava ile vurulursa, o yıl içinde boyu uzar. Bu gün gözlerine sürme çeken kızların o yıl başı ağırmaz.⁹⁹

Burdur'da Hıdırellez sabahı gün doğmadan kalkılır. Çeşmeden su alınarak, süpürge ile evin dört yanına serpilir. Edirne-Çamlıca'da, ineği olanlar o günkü sütü komşularına dağıtırlar.¹⁰⁰

Sonuç: Hıdırellez kutlamaları ve bugünlerde yerine getirilen, yaşatılan adet ve gelenekler boş vakitlerde gerçekleştirilen boş işler ya da ciddi olmayan birer boş zaman etkinliği değildir. Çünkü Türk Kültürünün bu gibi ortamlarda yaratıldığı, yaşatıldığı ve bu yolla gelecek nesillere aktarıldığı bir gerçektir. Dünyada sebep ve icraları bakımından benzerlikler gösteren kutlama törenleri vardır. Ancak bunları birbirinden ayıran kültürel unsurlardır. Toplumsal etkinlik olarak bir kutlamanın yapılabilmesi bunun adet veya gelenek haline gelmesi ya da toplum tarafından benimsenmesi oldukça zordur. Her şeyden önce herkesin kabul edeceği bir sebebin olması gerekir. İşte Nevruz ve Hıdırellez kutlamalarında bu sebep fazlasıyla vardır. Zira kutlamaların sebebi tabiatın meydana gelen değişikliklerdir. Tabiatın yeniden canlanması, hayvansal ve bitkisel bereketin yeniden temini, yeni bir yılın başlayışı herkesi etkiler ve bu kutlamaları gündeme getirir. Bu kutlamalara Türk Dünyasında her yaştan ve her

⁹⁷ Aras, "Türklerde Hıdırellez Geleneği", s.50.

⁹⁸ Akay, Balıkesir Halkiyatı, s.147, 148.

⁹⁹ Lütfi Sezen, "Nevruz ve ", İlyaz Bayramı Nevruz Bildiriler, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayını, Erzurum, 1998, s.49, 50, 51.

¹⁰⁰ Cingöz – Santur, "Türkiye'de Hıdırellez'de Uygulanan Bazı İnanç ve Âdetlerle İlgili Bir Atlas Denemesi", s.8.

kesimden insanlar katılır. Meslekleri, ekonomik gelirleri, cinsiyetleri farklı insanlar bu kutlamalar esnasında aynı sosyo-kültürel ortamı paylaşır. Hatta farklı sosyal tabakalar arasında sosyal eşitlik sağlanır. Bu törenler ve törenler esnasında yaşatılan adet ve gelenekler birleştiricidir. Dolayısı ile bunlar toplumun kaynaşmasını, toplumsal hayatın kökleşmesini, grup kimliğinin ifade edilmesini, kişisel yeteneklerin sergilenmesini, kültürel mirasın ifade edilmesini ve yeni nesillere aktarılmasını sağlar. ¹⁰¹ Ancak şunu da bilmek gerekir ki adet ve geleneklerin tarihi olmaz neden, niçin, nasıl soruları sorulmaz. Nesilden nesile, kuşaktan kuşağa geçerek varlıklarını devam ettirir. ¹⁰² Bunlar milletlerin manevi değerlerinin gelişmesi ve korunmasını sağlar. ¹⁰³ Bu gelenekler zaman zaman inançlarla da bütünleşerek toplumumuzu ayakta tutan, birleştiren heyecan veren birer iç dinamik haline gelir. Dolayısıyla bunların gelecek nesillere aktarılması da hayati önem taşır. ¹⁰⁴

KAYNAKLAR

- AKALIN, L.Sami, “Türk Âile Adları”, Türk Dünyası Tarih Dergisi, Kasım 1997, S.131.
- AKAY, İ.Hakkı, Balıkesir Halkiyatı, Balıkesir, 1942, C.1.
- AKÇAY, İlhan, “Keban Barajının Meydana Getirdiği Göl Sahası İçinde Kalacak Olan Türk Eserleri Üzerinde Yapılan Bir Araştırma”, Türk Kültürü, Ağustos 1966, Yıl.4, S.46.
- AKÇORA, Ergünöz, “Kazakistan’da Nevruz Bayramı”, Türk Dünyasında Nevruz Üçüncü Uluslar arası Bilgi Şöleni Bildirileri, Ankara, 2000.
- Akit, 8.5.2001.
- AKKAYA, Suzan, “Sakarya’nın Pamukova İlçesinde Yapılan Pilav Törenleri”, Halk Kültürü 1985/I, (Yayına Hazırlayan: Sabri Koz), İstanbul, 1985.

¹⁰¹ Özdemir, “Eğlence Kavramı ve Hıdırellez Kutlamaları”, s.31,32,33,35,37.

¹⁰² Uzundere, “Nevruz ve Ergenekon Kültürü”, s.19.

¹⁰³ Nesrin Sarıahmetoğlu, “Karabağ” Savaşının Nevruz Kutlamalarına Tesiri”, Azerbaycan, Mart-Nisan 1998, S.320. s.21.

¹⁰⁴ M.Fuad Köprülü, Edebiyat Araştırmaları, İstanbul, 1989, s.51.

- AKKAYA, Taylan – Mehmet AYDIN, Ertuğrul Gazi'den Bugüne Söğüt, İstanbul, 1983.
- AKSAKAL, Ali, “Türk Kültüründe ”, Türk Dünyası Tarih Dergisi, Temmuz 1990, Yıl.4, S.43.
- ALP, Münevver, “İstanbul’da Eski ler”, Türk Folklor Araştırmaları, Haziran 1974, Yıl.25, C.25, S.299.
- ALTINER, Avni, “Soma Tarhala Köyünde Kiraz Bayramı”, Gediz, Manisa 1940, S.38.
- ALTINER, Avni, “Soma’nın Bir Esnaf Köyü: Tarhala”, Ülkü, 1944, C.5, S.55.
- ALTUN, Ara, “Hıdırlık Mescidi”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1998, C.17.
- ALUS, Sermet Muhtar, “Rûz-u Hızır”, Türk Folklor Araştırmaları, Haziran 1951, Yıl.2, C.1, S.23.
- Amasya İl Yıllığı, İzmir, 1967.
- ARAS, Enver, “Türklerde Hıdırellez Geleneği”, Millî Folklor, Yaz 2002, Yıl.14, C.7, S.54.
- ARAS, Enver, “Türklerde Hıdırellez Geleneği”, Millî Folklor, Yaz 2002, Yıl.14, C.7, S.54.
- ARTAN, Gündüz, “İzmir’de Eğlence ve İnanışları”, Türk Folklor Araştırmaları, Haziran 1976, Yıl.27, C.16, S.323.
- ARTAN, Gündüz, “İzmir’de Eğlence ve İnanışları”, Türk Folklor Araştırmaları, Haziran 1976, Yıl.27, C.16, S.323.
- AŞKUN, Vehbi Cem, “Bahar Bayramı”, Türk Folklor Araştırmaları, Mart 1967, Yıl.18, C.10, S.212.
- BALAMAN, Ali Rıza, Gelenekler Töre ve Törenler, (Betim yayınları – Halk bilimi-Folklor dizisi:1)
- BAYATLI, Osman, Bergama’da Efsaneler Adetler, İstanbul, 1941.
- BAYKARA, Tuncer, “Hıdırellez ve Türk Kültürü”, Millî Kültür, Mayıs 1990, S.72.
- BEYSANOĞLU, Şevket, “Eshab-ı Kehf’in Yeri”, I.Uluslar arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, (Gelenek-Görenek ve İnançlar), Ankara, 1976, C.IV.

- BOZALIOĞLU, İsmail, “Giresun’da Mayıs Yedisi Geleneğinin Tarihi Kökeni”, Türk Dünyası Tarih Dergisi, Mayıs 1997, S.125.
- CİNGÖZ, Meltem E. – SANTUR, Alparslan, “Türkiye’de Hıdırellez’de Uygulanan Bazı İnanç ve Âdetlerle İlgili Bir Atlas Denemesi”, Türk Halk Kültürü Araştırmaları, Ankara, 1993.
- CİNGÖZ, Meltem Emine, “Eskişehir’de Hıdırellez Kutlamaları”, Millî Kültür, Mayıs 1990, S.72.
- Çanakkale İl Yıllığı, 1967.
- Çankırı İl Yıllığı, Ankara, 1967.
- ÇETİN, İsmet, “Türk Mitinde Kut İyesi Kıdır ve Medeniyet Değişikliğinde Kıdır’dan Hızır’a Geçiş”, Millî Folklor, Yaz 2002, Yıl.14, C.7, S.54.
- ÇINAR, Ali Abbas, “Bursa Yöresinde Hıdırellez İle İlgili Bazı İnanışlar”, Millî Kültür, Mayıs 1990, S.72.
- DEDE, Abdurrahim, “Batı Trakya Türklerinde Eski Türk Dini Şamanizm’den Kalıntılar”, II.Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, (Gelenek-Görenek ve İnançlar), Ankara, 1982, C.IV.
- DEDE, Abdurrahim, Batı Trakya Türk Folkloru, Ankara, 1978.
- Derleme Sözlüğü IX, Ankara, 1993.
- Edirne İl Yıllığı 1967, İstanbul, 1968.
- ERDEM, Halil Kadri, Kütahya Mesireleri Gezmeler, Oyunlar, Türküler, Kütahya, 1937.
- ERDOĞAN, Bekir Sıtkı, “İlk Bahar Rüzgârı”, Çağrı, Ekim 1964, Yıl.9, S.81.
- EREN, İsmail, “Manastır Türklerinin Bazı Hıdırellez Adetleri”, Türk Kültürü, Haziran 1968, Yıl.6, S.68.
- EREN, İsmail, “Üsküp’te Hıdırellez Adetleri ve Kiril Harfleriyle Yayımlanmış Üsküp Manileri I”, Halk Kültürü 1984/3, İstanbul, 1984.
- ERTEM, Etem, “Baht Açmak”, Ün, Mayıs-Haziran 1936, C.3, S.26-27.
- ERTEM, Etem, “Ispartada Kır Gezintileri”, Ün, Nisan 1938, C.5, S.49.
- ETHEM, Ruhi, Geçmişten Günümüze Halk İnançları İtibariyle Alevilik-Bektaşılık, Ankara, 1994.

- EYİCE, Semavi, “Hıdırlık Türbesi”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1998, C.17.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi, Geçmişten Günümüze Halk İnançları İtibariyle Alevilik-Bektaşılık, Ankara, 1994.
- Gazi Ahmed Muhtar Paşa, Takvîmü’s – Sinîn, (Hazırlayanlar: Yücel Dağlı, Hamit Pehlivanlı), Ankara, 1993.
- GÖK, Nurçin İlci, “Türk Kültüründe ve İnançlarında ”, Anayurttan Atayurda Türk Dünyası, Ankara, 2000, Yıl.8, S.19.
- GÖKÇEN, İbrahim, “Makedonya Yörük Folkloru Doğumla İlgili Adetler-Bayramlar ve ”, Türk Folklor Araştırmaları, Ocak 1953, Yıl.4, C.2, S.42.
- GÖKDAĞ, Bilgehan Atsız, “Doğu Karadeniz Bölgesinde Eski Türk İnançlarının İzleri”, <http://www.kultur.gov.tr>.
- GÖNÜLLÜ, Ali Rıza, “Alanya Halk İnançlarında Su Motifi”, Türk Dünyası Tarih Dergisi, Haziran 1997, S.126.
- GÜNAY, Umay, “Ritüeller ve Hıdrellez”, Millî Kültür, Mayıs 1990, S.72.
- GÜNEY, Eflatun Cem, “Folklor Kütahyası”, Ülkü, 16 Ağustos 1946, C.10, S.118.
- GÜVEN, Özbay, “Kırkpınar Güreşleri”, Türk Dünyası Tarih Dergisi, Ağustos 1977, S.128.
- HACILI, Asif, “Ahıska Türklerinin Örf ve Adetleri”, (Aktaran:Habib İdrisi), Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Erzurum 1994, S.1.
- HAFIZ, Nimetullah, “Kosova’da Adetleri”, II.Milletler arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara, 1982, C.4.
- Hatay İl Yıllığı 1967, İstanbul, 1968.
- Gelenekleri, <http://www.bolununesi.com>
- İMER, Ali, “Halkalı’da ”, Türk Folklor Araştırmaları, Temmuz 1957, Yıl.8, C.4, S.96.
- İŞÇİLER, Salim Sami, “Tekirdağında ”, Türk Folklor Araştırmaları Haziran 1961, Yıl.12, C.6, S.143.
- İŞÇİLER, Sâlim Sami, “Tekirdağında ”, Türk Folklor Araştırmaları, Haziran 1953, Yıl.4, C.2, S.47.

- KADIOĞLU, Nihâl, “Zonguldak’ta Hıdırellez Geleneği”, Millî Kültür, Mayıs 1990, S.72.
- KALAFAT, Yaşar, “Türklerde Bereket Motifi”, Türk Dünyası Tarih Dergisi, Kasım 1997, S.131.
- KALAFAT, Yaşar, Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, Ankara, 1995.
- KALAY, Emin, “Edirne’de Nevruz ve Hıdırellez”, Millî Folklor, Bahar / Yaz 1996, Yıl.8, C.4, S.29 / 30.
- KALENDER, Erol, “Koç ve At Şeklindeki Tunceli Mezar Taşları”, Bilge, Kış 1998, S.15.
- KAPTAN, Şükrü Tekin, “Denizli’de Adet ve Gelenekler”, Merkez Efendi Sempozyumu (Bildiriler), Manisa, 1988.
- KARABORAN, H.Hilmi, “Çemişgezek’te Mevki Adları”, Fırat Havzası II.Folklor ve Etnoğrafya Sempozyumu Bildirileri, Elazığ, 1989.
- KARAMAN, Ramazan, “Türkiye’de Nevruz Kutlamaları”, Millî Folklor, Yaz 1999, Yıl.11, C.6, S.42.
- Kayseri İl Yıllığı, 1968.
- KILIÇ, Abdullah, “Isparta Yöresi Halk İnançları”, <http://www.kultur.gov.tr>.
- Kırklareli İl Yıllığı 1967.
- Kırkpınar’ın Tarihçesi, <http://www.kultur.gov.tr>.
- Kocaeli İl Yıllığı 1967.
- KOÇ, Mustafa, “Bolayır’da Bahtiyar Oyunu”, Türk Folklor Araştırmaları, Aralık 1957, Yıl.9, C.9, S.101.
- KORKMAZ, Ramazan, “Fırat Havzası Folklorunda Şenlikleri ve Bu Geleneğin Türk Dünyası İçindeki Yeri”, Belgelerle Türk Tarihi, Şubat 1989, S.48.
- KÖPRÜLÜ, M.Fuad, Edebiyat Araştırmaları, İstanbul, 1989.
- KURTULMUŞ, Zekeriya, “Kırklareli İli Köy Yer Adları”, Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1993, Ankara, 1995.
- Kütahya İl Yıllığı 1967.
- MADEN, H. Ahmet, “Hıdırellez Geleneğinin Tarihçesi ve Kültürel Özellikleri”, Millî Kültür, Mayıs 1990, S.72.

- MALCIOĞLU, Rahmiye, “Bursa’da Hıdırellez”, Türk Folklor Araştırmaları, Şubat 1968, Yıl.18, C.11, S.222.
- MEYDAN, Filiz, “Tekirdağ’da Hıdırellez Geleneği”, Millî Kültür, Mayıs 1990, S.72.
- OCAK, Ahmet Yaşar, İslâm-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü, Ankara, 1985.
- ORTA, Nedim, “Değirmen (Germiyan) Köyünde Hıdırellez”, Türk Folklor Araştırmaları, Mayıs 1960, Yıl.11, C.6,S.130.
- ÖNAL, Mehmet Naci, “Dobrucadaki Tatar Türklerinde Nevruz Geleneği”, Bilig, Kış 1999, S.8.
- ÖZBAŞ, Hasan, “Yozgat’ta Eğrice () Hazırlığı”, Türk Folklor Araştırmaları, Eylül 1963, Yıl.15, C.8, S.170.
- ÖZDEMİR, Nebi, “Eğlence Kavramı ve Kutlamaları”, Millî Folklor, Yaz 1999, Yıl.11, C.6, S.42.
- ÖZDOĞAN, Fatma Kalemci, “Sivas’ın İmranlı İlçesi’nde Evlenme Adetleri”, Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1993, Ankara, 1995.
- ÖZMEN, Ahmet, “Kars Yöresinde Nevruz Bayramı”, Nevruz, (Derleyen: H.Vedat Demirbaş), Ankara, 1998.
- PARLAKYILDIZ, Hayrettin, “Çanakkale ve Çevresinde Nevruz”, Bilge, C.7, S.28.
- SANTUR, Alparslan, “Balıkesir’de Hıdırellez Geleneği”, Millî Kültür, Mayıs 1990, S.72.
- SARIAHMETOĞLU, Nesrin, “Karabağ” Savaşının Nevruz Kutlamalarına Tesiri”, Azerbaycan , Mart-Nisan 1998, S.320.
- SARIYEV, Ata, “Nevruz Gelse Aleme”, Avrasya Etüdleri, Sonbahar/Kış 1999, S.16.
- SEYİDOĞLU, Bilge, “Hıdırellez”, Millî Kültür, Mayıs 1990, S.72.
- SEZEN, Lütfi, “Nevruz ve ”, İlyaz Bayramı Nevruz Bildiriler, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayını, Erzurum, 1998.
- SEZEN, Lütfi, Erzurum Şehir Folkloru, Erzurum, 1994.
- SÖYLEMEZDİ, Minaveddin, “Gümrülüler’in (Çile Çıkartma) Geleneği”, Millî Folklor, Bahar/Yaz 1996, S.29/30.

- ŞİŞMAN, Bekir, “Hakaslar ve Hakaslar’da Şaman Kültürü”, Millî Folklor, Güz/Kış 1996, Yıl.8, C.4, S.31/32.
- TAN, Nail, “Türkiye’de Evlenemeyen Kızların Kısmetlerini Açma Pratikleri”, Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı 1976, Ankara, 1977.
- Terme Gündem, 1.4.2002.
- TEVFİK, Nureddin, “Eski İstanbul”, Türk Yurdu, İstanbul, 1328 (1912), C.2, S.16.
- TEZCAN, Mahmut, “Hıdırellez”, Millî Kültür, Mayıs 1990, S.72.
- TEZCAN, Mahmut, “Türk Millî Kültüründe Bahar Bayramları Olarak Nevruz ”, Anayurttan Atayurda Türk Dünyası, Mart 1995, Yıl.3, C.2, S.8.
- TURAN, Ahmet, Türk Kültürü Araştırmaları Doğu ve Güneydoğu Anadolu I, Ankara, 1991.
- TURAN, Mustafa, “Tarihi Kaynaklar Işığında Nevruz’un Menşei Meselesi”, Millî Folklor, Bahar 1998, Yıl.10, C.5, S.37.
- TÜTÜNCÜ, Zekiye, “Bolu İlinde Bayramlar, Anma Günleri, Festivaller”, II.Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 2000.
- UÇKUN, Rabia Kocaaslan, “Afyonkarahisar’da Taşlarla İlgili İnançlar”, <http://www.kultur.gov.tr>.
- ULUDAĞ, Süleyman, “Tasavvuf ve Halk İnancı”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1998, C.17.
- URAZ Murat, “Hıdırellez ve Hızır ile İlyas”, Türk Folklor Araştırmaları, Mayıs 1978, Yıl.29, C.18, S.346.
- UYGUNER, Muzaffer, “Kandıra’da Halk Bilgisi İncelemeleri”, Türk Folklor Araştırmaları, Haziran 1954, Yıl.5, C.3, S.59.
- ÜÇER, Müjgân, “Sivas’ta Hıdırellez Geleneği: Eğrilce”, Millî Kültür, Mayıs 1990, S.72.
- ÜÇER, Müjgân, “Sivas’ta Mevsimlik Bayram ve Özel Günler:Sultan Navruz, Eğrilce ve Sıçancık”, Anayurttan Atayurda Türk Dünyası, Mart 1995, Yıl.3, C.2, S.8.
- ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir, “Yakın Zamanlara Kadar Sinop ve Muhitinde Gününe Ait Âdetler Nasıldı?”, Türk Folklor Araştırmaları, Mart 1953, Yıl.4, C.2, S.44.

- ÜLKÜTAŞIR, M.Şakir, “Eski Türklerde Bahçe San’atı ve Türk Bahçeleri”, Türk Kültürü, Mayıs 1966, S.43.
- ÜLKÜTAŞIR, M.Şakir, “ Hakkında Bir Araştırma”, Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı 1975, Ankara, 1976.
- YALGIN, Ali Rıza, “Uludağ Türkmen Etnografyası”, Türk Folklor Araştırmaları, Mayıs 1950, Yıl.1, C.1, S.10.
- YILMAZ, Abdurrahman, Tahtacılar da Gelenekler, Ankara, 1948.
- YUND, Kerim, “Türkiye’de ”, Türk Folklor Araştırmaları, Mayıs 1960, Yıl.11, C.6, S.130.
- YUVALI, Abdulkadir, “Nevruz Bayramı ve Çarşamba Günleri”, Türk Kültüründe Nevruz Uluslar arası Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri.
- YÜCE, Şener, “Bucak’ta ve Bahtıbar”, Türk Folklor Araştırmaları, Mayıs 1965, Yıl.16, C.9, S.190.
- YÜCEL, Ayşe, “Türk Dünyasında Kutlamaları ve İşlevleri”, Millî Folklor, Yaz 2002, Yıl.14, C.7, S.54.
- YÜCEL, Erdem, “Muhacir Kadıköyde Hıdırellez ve Manileri”, Türk Folklor Araştırmaları, Nisan 1969, Yıl.20, C.12, S.237.